

Een ver-Urkte Israëliet

Het levensverhaal van

Japien de Joode

Jelle van Slooten

De joodse koopman Israël Samuël Kropveld kwam al voor 1938 twee dagen per week venten op het eiland Urk. Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vestigde hij zich, samen met zijn vrouw Hendrika de la Penha en jongste dochter Lea, aldaar. In mei 1942 zijn ze, op last van de Duitse bezetters, geëvacueerd naar Amsterdam. Op 6 april 1943 werden ze vanuit Westerbork naar het vernietigingskamp Sobibor getransporteerd alwaar ze drie dagen later, direct na aankomst, werden vergast.

Vijftig jaar lag was op Urk niet bekend hoe het met hen was afgelopen. De auteur heeft geprobeerd aan de hand van interviews en archiefmateriaal een antwoord te geven op deze vraag.

Wie ook maar enigszins op de hoogte is van de geschiedenis van de jodenvervolgingen in Nederland zal in de beschrijving van het gebeuren rondom deze betrekkelijk kleine familie veel tegenkomen van wat de directe gevolgen waren van de maatregelen die de Duitse bezetters getroffen hebben met het oog op de joden. In deze zin is de geschiedenis van de familie I.S. Kropveld-de la Penha exemplarisch voor de geschiedenis van de Nederlandse joden gedurende de Tweede Wereldoorlog.

"Dit boek is meer dan een geschiedenis-boek. Het is een geschreven monument dat oproept en waarschuwt."

Rabbin J.S. Jacobs
(voorzitter Interprovinciaal Opperrabinaat)

De auteur studeert aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Een ver-Urkte Israëliet

Voor Keetje Stam-Kropveld

Jelle van Slooten

Een ver-Urkte Israëliet

Het levensverhaal van
'Japien de Joode'

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

© Slooten, Jelle van

Een ver-Urkte Israëliet : het levensverhaal van 'Japien
de Joode' / Jelle van Slooten. – Urk : Stichting Urker
Uitgaven. III. foto's

Met lit. opg.

ISBN 90-71521-15-X

Trefw.: Urk ; geschiedenis ; Wereldoorlog II, verhalen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook,
zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Omslagontwerp: Karel J. Spoor

Inhoud

Inleiding	7
Japien de Joode	9
Kalletje, kalletje	11
Sjabbat en kasjroet	14
Een eiland in de Zuiderzee	20
Een ver-Urkte Israëliet	24
‘Kreislaufschwäche’ of ‘longontsteking’	33
Ik wil niemand tot last zijn	40
Wanten voor Hitler	43
Intermezzo: de ‘Angehörigkeitserklärung’	46
Een kamer mit dooien	51
Sipora en haar kinderen	59
Vór oenze ogen	61
Brief van Rabbijn J.S. Jacobs te Hilversum	63
Noten	65
Verklarende woordenlijst	69
Enkele bronnen	74
Stamboom	76
Verantwoording van de illustraties	78

Inleiding

De bestudering van de Sjoa¹ – de catastrofe die de joden in Europa gedurende de Tweede Wereldoorlog heeft getroffen –, deed mij als geboren Urker de vraag stellen naar de wederwaardigheden van ‘Japien de Joode’ over wie ik thuis hoorde vertellen. Door bestudering van de geschiedenis van één persoon of – in dit geval – van één gezin, wordt de catastrofe in oorlogstijd des te duidelijker. Alhoewel, ik besef dat ik nooit in staat zal zijn deze verschrikkingen ten volle te begrijpen. Het noemen van hun namen is reeds een vorm van gedenken. Het niet-noemen of het verzwijgen van wat er met hen gebeurd is, voor wie zich verdiept heeft in deze geschiedenis, onverdraaglijk. Het zou getuigen van een dodelijke onverschilligheid.

Wie ook maar enigszins op de hoogte is van de geschiedenis van de jodenvervolging in Nederland zal in de beschrijving van het gebeuren rondom deze betrekkelijk kleine familie – vader, moeder, drie kinderen, een schoondochter en vijf kleinkinderen – veel tegenkomen van wat de directe gevolgen waren van de maatregelen die de Duitse bezetters getroffen hebben met het oog op de joden. In deze zin is de geschiedenis van de familie I.S. Kropveld-de la Penha (want om hen gaat het hier) exemplarisch voor de geschiedenis van de Nederlandse joden gedurende de Tweede Wereldoorlog.

Dit boek is gebaseerd op twee eerder gepubliceerde krantartikelen.² Tijdens het vervolg van het onderzoek – tussen mei 1993 en januari 1995 – heb ik hier nieuwe feiten en gegevens aan toe kunnen voegen. De eerder gepresenteerde gegevens werden geheel of gedeeltelijk herschreven. De beschrijving van de verschillende concentratiekampen heb ik achterwege gelaten. Dat is een bewuste keuze geweest. In de krantartikelen heb ik dit wel gedaan omdat veel jongeren hier niet van op de hoogte blijken te zijn. Ik ga er nu vanuit dat de lezer hier zelf notie van heeft genomen. Is dit niet het geval dan kan men hiervan kennis nemen door de bekende standaardwerken te raadplegen. Een literatuurlijst en een verklarende woordenlijst van begrippen uit de joodse wereld zijn toegevoegd.

Dit boek begint met de relatie tussen de joden en Urk. Urk werd meer bezocht door joden, vooral toen het nog een eiland was. Enkelen vestigden zich hier, meestal tijdelijk. De geschiedenis van Israël Samuël Kropveld begint met de vermelding van zijn geboorte in 1892, waarna op chronologische wijze de ontwikkeling van hem en zijn fami-

lie weergegeven wordt. Na verloop van tijd vestigt het gezin, dat dan nog drie personen telt, zich op Urk. Zij voelen zich hier thuis. De plaatselijke krant heet hen welkom en spreekt over een ‘ver-Urkte Israëliet’. Uiteindelijk moet ‘Japien’ – zoals hij op Urk wordt genoemd – zich met zijn gezin op last van de Duitse bezetter in Amsterdam vestigen. Een initiatief van Urkers leidt tot een poging om de familie, die inmiddels naar Westerbork is gevoerd, vrij te krijgen van verdere deportatie. Deze poging – waarbij de Gereformeerde Kerk wordt ingeschakeld – blijft echter zonder resultaat. Wat rest is de vernietiging. De oudste zoon werd vermoord in Mauthausen, de oudste dochter met haar man in Auschwitz. Hier overleed ook de moeder van Israël Samuël en veel van de verdere verwanten. Hijzelf komt met zijn vrouw, hun jongste dochter, de schoondochter en vijf kleinkinderen om in het vernietigingskamp Sobibor. Zij allen werden vermoord, alleen vanwege het feit dat zij jood waren.³

De herinnering aan Japien en zijn vrouw en dochter bleef bewaard bij enkele ouderwordende Urkers, de familienaam Kropveld raakte al in vergetelheid. Dit feit is de reden dat hun namen op 27 april 1995 (Jom Hasjoa, 27 Nis 5755) worden toegevoegd aan het monument, dat sinds 1946 op Urk staat ter nagedachtenis aan de gevallen in de Tweede Wereldoorlog. Voor het oorspronkelijke plan om door middel van een klein monument de nagedachtenis van de joodse familie Kropveld te eren – het ontwerp van de kunstenaar Ralph Prins was reeds gereed – was niet voldoende draagkracht bij leden van het gemeentebestuur van Urk. Nu worden hun namen gegrift in de drempel van het oorlogsmonument. Na vijftig jaren.

Allen die hebben meegewerkt aan de uiteindelijke totstandkoming van dit boek, wil ik hartelijk dank zeggen.⁴ Speciale dank gaat uit naar de leden van het ‘Comité gedenkteken Familie Israël Samuël Kropveld’⁵ dat ijverde voor een eigen monument voor deze familie. Ook wil ik Ralph Prins dank zeggen voor zijn creatieve inzet.

Een bijzonder voorrecht was het de enige nog in leven zijnde zuster van Israël Samuël Kropveld te kunnen ontmoeten. Ook zij gaf nog menige inlichting over haar broer en zijn gezin. Aan mevrouw Keetje Stam-Kropveld (Beth Shalom, Amsterdam), draag ik dit boek op.

*‘Vergeetachtigheid leidt tot ballingschap,
maar in het gedenken ligt het geheim van de verlossing’*
Baäl Shem Tov

Japien de Joode

“Wat zoek je?”, vroeg de ambtenaar toen ik mij aan het loket van de afdeling burgerzaken meldde. “Ik weet het niet, ik heb alleen een bijnaam. Maar ik denk dat ik een joodse naam wel zal vinden in de boeken”. De achternaam van ‘Japien de Joode’ had niemand me kunnen vertellen. De verhalen, die mijn ouders vertelden, liepen vaak uit op het opnieuw vertellen over de enige joodse familie die tijdens de Tweede Wereldoorlog op Urk had gewoond.

‘Japien de Joode’, dat wisten ze wel. De naam van z’n vrouw wisten ze niet. Het was een grote vrouw, een rijzige gestalte met een ‘echt joods’ uiterlijk. Hun dochter moest Lea geheten hebben en verder was er sprake van nog een dochter. Sara? Hoe het was afgelopen met ze? Na de oorlog was er wel navraag naar gedaan. Ze waren omgekomen, maar waar en hoe? Niemand wist het.

Tijdens een van de gesprekken met mijn docent kerkgeschiedenis in Kampen (mijn goede vriend Jaap van Gelderen)⁶ kwam de vraag weer naar boven: ‘Hoe zat dat toch met die Urker-Joodse familie in de Tweede Wereldoorlog?’ Hij was in zijn speurwerk naar de geschiedenis van de joden in Overijssel gestuit op een lid van de Kamper familie Slager die zich op Urk had gevestigd en waar de Urker familie Ruiten van afstamde. Ik had hem verteld over de vele Urker meisjes, die voor de oorlog als dienstmeisje bij joodse families in Amsterdam hadden gediend. Om daar wat meer over te weten te komen was ik op zijn aanraden begonnen met het houden van interviews. De grootmoeders van nu vertelden mij met groot enthousiasme over hun dienstjes van toen. Ze spraken dan over allerlei joodse gebruiken en over de feestdagen. Soms konden ze nog flarden van gebeds-melodieën neurien of gebruikten ze een aantal jiddische uitdrukkingen.

Maar hoe zat het met die Japien de Joode? Wie was hij toch geweest en wat deed hij? Waar was hij gebleven? Waarom kwam ik zijn naam en de namen van zijn vrouw en dochter nergens op straat tegen? “Een leuke vent, een joviale kerel”, dat hoorde ik steeds als ik naar hem vroeg. Maar z’n echte naam? Tijd om die vraag te beantwoorden! Het duurde nog geen tien minuten: Israël Samuël Kropveld, Hendrika de la Penha en hun jongste dochter Lea. Zij stonden vermeld in de boeken waar alle verhuizingen naar andere plaatsen in stonden opgetekend. De stamkaarten konden er nu snel bijgezocht worden. Rechtsonder stond

met potlood geschreven: "19 mei 1942 geëvacueerd naar Asd" (Amsterdam).

Vanaf dat moment had ik voldoende bruikbare gegevens om verder uit te zoeken wie 'Japien de Joode' en zijn familie waren geweest, en... hoe het met hen is vergaan.

Overleden 14 akte nr.		Naam gecoopster		op		11) Verpl. met geb.akte No. 7 130Me139AA		12) Gedinsv.	
8) Kerkel. ges. NI		9) Inkoop (i-v) koopman 1/allerlei		4) op 5 Januari 1892 gen. Woerden ZH		3) a) Kropveld--			
J				6) Nst. Ned.		b) Israël Samuel--			
3) Naam David Salomon-- Kropveld		31) Buit-zaak van gens. Grietie--		11) Geboren op 10 Jan 95 te Asd		13) Havelik rauben op 12 Mei 15 te Asd		14) 13-18 Havelik onbonden op door	
32) Plaats van geboorte i de la Penna, Hendrika		33) Geboorte en adres 1Feb36 ISD div adressen 6Feb39 Rapenb str 66hs 22Aug39 Rapenb str 64 hs 29Apr40 URK Wijk VIII no 30 10 Nov 1941 PB 1377 21Dec42 ASD Korte Keizerstr II hs		21) Plaats van geboorte te Asd		22) Plaats van geboorte te Asd		17) Afgev. (daat. en gen.) door	
23) Verplichte nat.		24) Overop. aan: D8KM65889							

19 mei 42 geëvacueerd naar Asd

Stamkaart van Japien. 'Met potlood'.

Kalletje, kalletje

Al sinds mensenheugenis wonen er joden in de Lage Landen. Al toen de Romeinen hier verbleven was er sprake van joodse aanwezigheid. In de Middeleeuwen vinden we joden in kleine, hechte gemeenschappen, bijvoorbeeld in de IJsselstreek. Zij vielen ten slachtoffer aan vervolgers in de tijd van de zwarte dood, omstreeks 1350, toen de pest door Europa raasde. Nieuwe gemeenten ontstonden vanaf het einde van de zestiende eeuw toen de Republiek der Zeven Provinciën joodse ballingen toeliet, afkomstig van het Iberische schiereiland, en later ook zogenaamde Hoogduitse en Poolse joden opving. Hun vestiging was wel altijd gebonden aan een aantal beperkingen, vooral met betrekking tot economische aangelegenheden. Aan het einde van de achttiende eeuw kregen de leden van 'de Joodsche Natie' gelijke burgerrechten toegerekend (1796: het decreet over de "Gelijkstaat der Joodsche burgers met alle anderen" van de Nationale Vergadering). Burgerrechten die erkend bleven toen in 1813 het Koninkrijk der Nederlanden werd gesticht.

In 1849 telde Nederland om precies te zijn 58.626 Joden, dat was 1,92% van de totale bevolking.⁷ In 1930 waren dat meer dan 110.000. In de loop van de jaren dertig kwam hier nog een flink aantal vluchtelingen uit Duitsland bij.

Zoals hierboven reeds aangeduid waren de Kropvelds niet de enige joden in de geschiedenis van Urk. Toen Urk nog een eiland was kwamen er regelmatig rondtrekkende venters en kooplui. Onder hen bevonden zich veel joden. Urk kent zelfs zijn eigen zogenaamde 'Jodenhoek': een hoek of gedeelte van een buurt in Wijk 5. Over de betekenis of oorsprong van deze naam is weinig of niets bekend; mogelijk heeft het te maken met het feit dat sommige kooplui af en toe bij iemand in die buurt logeerden. Zo kwamen er wel joden uit Kampen op Urk. Een zekere Mozes Slager uit deze plaats (de man was ook slager) trouwde aan het einde van de negentiende eeuw met een Urker meisje. Uit de vorige eeuw is nog een document bewaard gebleven in het gemeentearchief van Urk, waaruit duidelijk wordt dat ook in die tijd door joden met Urk contact werd gelegd. Het gaat hier om een brief waarin gevraagd wordt om een gift ten behoeve van de vervolgte joden in Rusland.⁸

In de Urker taal komen we, naast woorden die uit het Latijn afkomstig

zijn, ook woorden tegen met een Hebreeuwse of Jiddische achtergrond. Om een voorbeeld te noemen: het Urker woord '*kalletjen*' wordt gebruikt om aan te geven met welke jongen of meisje iemand 'verkering' heeft. Wanneer iemand zegt: 'hij heeft ook al verkering' dan zegt men: 'ei èt ok al een *kalletjen*'. Het woord '*kalletjen*' is afkomstig van het Hebreeuwse '*kalla*' en betekent '*bruid*', '(jonge) *schoondochter*' of '*jonge getrouwde vrouw*'. Jonge, verliefde stelletjes worden zo door kinderen nageroepen met: '*kalletjes, kalletjes*'.

Een staande uitdrukking op Urk is: '*Nee, David*'. Het '*nee, David*' kan men tegen iemand zeggen die iets probeert gedaan te krijgen, waarbij de poging meestal lachend wordt afgewimpeld. Wellicht was 'David' een van de voorgangers van Kropveld.

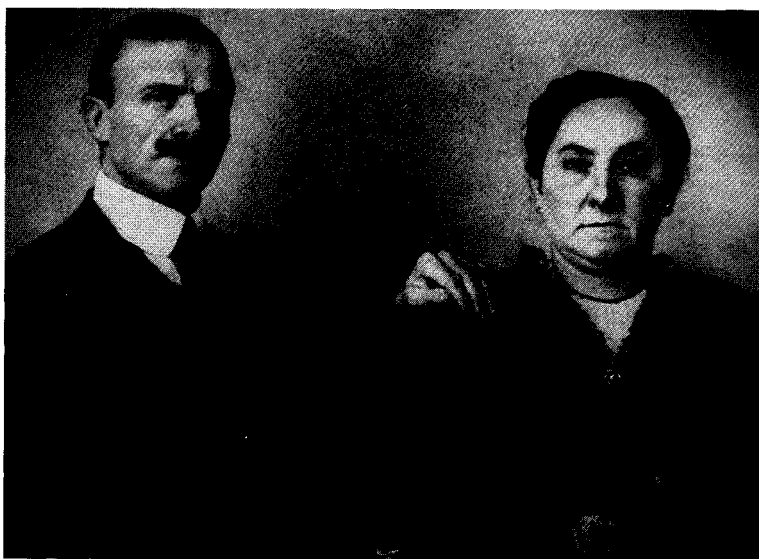
In de periode tussen 1920 en 1940 verlieten veel Urker meisjes hun geboortegrond om in Amsterdam te gaan dienen, vaak bij joodse families. Er is nog betrekkelijk weinig onderzoek gedaan naar dit onderwerp, maar een aantal van deze 'meisjes' is nog in leven en in verschillende archieven is nog materiaal genoeg aanwezig. Zo bevindt zich in het archief van de Gereformeerde Kerk te Urk een ware noodkreet van een gereformeerde predikant te Amsterdam die Urker meisjes op catechisatie heeft. De meisjes 'springen volledig uit de band' en 'vallen in handen van de Joden'.⁹ Niet geheel duidelijk wordt wat met deze laatste uitdrukking werd bedoeld. Wel is het zo dat enkele meisjes terugkeerden naar Urk in 'gezegende' toestand. De in Amsterdam werkende zendeling onder de joden, ds. Velders, had heel andere zaken met de Urker meisjes voor. In een kerkblad sprak hij de hoop uit dat de joodse families wellicht via deze dienstmeisjes benaderbaar zouden zijn. Na een aanvankelijke schrik – "dat Christelijke dienstmeisjes van het eiland Urk in de Joodsche gezinnen zoveel zijn als wacht- en luisterposten van de zending" – kwam het thema van de eendrachtige samenwerking van de gereformeerde dominee en de Urker schonen in joodse kringen al gauw in de cabaretse sfeer terecht. Toen Velders in 1926 voortijdig vertrok weet het *Weekblad voor Israëlitische Huisgezinnen* dat aan teleurstelling over het uitblijvende succes van zijn met grote energie aangevatte zendingswerk onder de Amsterdamse joden. Het joodse blad nam als volgt afscheid van hem: "Wij wensen Ds. Velders veel goeds, maar moeten hem helaas op dit stuk vele teleurstellingen toewensen. Nog dikwijls zal hij ondervinden, dat het Joodsche volk is een hardnekkig, een koppig volk, dat zich niet zoo gemakkelijk laat bekeeren, al bezigt men ook nog zoo sluwe middelen als het uitzetten van wacht- en luisterposten in de gedaante van Urker

dienstboden (methode-Velders), al overlaadt men ook Joodsche kinderen met chocolade en krentebroodjes (methode-van Nes)". Van Nes was de andere zendeling.¹⁰

Wanneer we ons nu verder concentreren op de relatie tussen de koopman Israël Samuël Kropveld en Urk dan stuiten we automatisch op de vraag waaraan hij de naam '*Japien de Joode*' te danken had. Waarschijnlijk is die naam afkomstig van een andere joodse koopman, die eerder op Urk kwam en Jacob heette. Deze naam, die op Urk '*Jaap*' of '*Japien*' luidde, is mogelijk ook aan de joodse koopman gegeven die vanaf het eind van de jaren dertig Urk op zijn reizen bezocht. Waar ieder op Urk een bijnaam had, is het voorstelbaar dat iedere jood voor het gemak of '*Japien*' of '*David*' werd genoemd.

Sjabbat en Kasjroet

De oudste naspeurbare gegevens over Israël Samuël Kropveld dateren van de morgen van dinsdag zes januari 1892 wanneer politieagent Abraham Welp uit zijn kantoortje geroepen wordt door de klerk van het gemeentehuis te Woerden. Het verhaal begint, zoals men dat in de genealogie noemt, met een 'toevallige' geboorte. Klerk Franciscus Cornelis van de Meerendonk vroeg de politieagent om naar het gemeentehuis te komen om daar als getuige aanwezig te zijn bij het opstellen van een geboorteaangifte. De aangifte werd gedaan door vroedvrouw Elisabeth Frederica Cornelia Kok. De avond daarvoor was ze naar een huisje in Wijk B geroepen, omdat daar een vrouw in barensnood verkeerde. Grietje Kropveld-Gans, uit Amsterdam afkomstig en hoogzwanger, was na familiebezoek op terugreis naar huis. Toen Grietje echter in Woerden was begonnen de weëen. Ze begreep dat haar kind daar geboren zou worden. Terwijl de klerk van het gemeentehuis de aangifte optekende stonden ze getweeën bij het loket, de moeder was inmiddels al weer doorgereisd naar Amsterdam met haar kind.

David Salomon Kropveld en Grietje Gans.

derde blad. *S*

A2. 7

Op heden den *zesden* der maand *Januari*
achttienhonderd twee en negentig, is voor Ons ondergetoekende Ambtenaar van den Burger-
lijken Stand te **WOERDEN**, verschenen:
Elisabeth Frederica Bonela. Kok van beroep
vroedvrouw oud *veertig* jaren, wonende
in deze gemeente, welke Ons heeft verklaard, dat op den *vijfden*
dezer maand, in hare tegenwoordig heid
des *avonds* ten *half-negen* ure, in deze Gemeente in het huis
Wijk *B* nummer *drie honderd een en veertig*

is geboren een kind van het mannelijk geslacht, uit
Grietje Gans, zonder beroep, wonende te Amsterdam, echtge-
nosse van David Salomon Kropveld, Commissionair, wonende te
Amsterdam, die door afwezigheid verhinderd is de aangifte zelf te doen,
welk kind zal genaamd worden *Israël Samuel.*

Van welke verklaring wij deze akte hebben opgemaakt, in tegenwoordigheid van
Abraham Welp van beroep *agant van politie*
oud *zes en veertig* jaren, wonende in deze gemeente, en van
Franciscus Bonela, ook de Kruisdrank van beroep *Kloek*
oud *veertig* jaren, wonende in deze gemeente en is dezelve
door Ons na voorlezing ondertekond met de comparende en de getuigen.

J. T. H. Kok

Welp

Franciscus Bonela

Israël

*De afdeling
van twee ebor
den goed ge-
keurd.*

J. T. H. Kok

Welp

Franciscus Bonela

Israël

Geboorteacte van Japien.

Grietje had voor haar vertrek wél de nodige informatie gegeven aan de vroedvrouw, zodat deze nu bij het loket kon vertellen dat de beide ouders van de boreling hun domicilie in Amsterdam hadden en dat de vader, David Salomon Kropveld,¹¹ door verhindering niet aanwezig kon zijn. Op de geboorteaangifte kwam te staan:

‘... dat op den vijfden dezer maand, in hare tegenwoordigheid des avonds ten halfnegen ure, in deze Gemeente in het huis Wijk B nummer drie honderd een en veertig is geboren een kind van het mannelijke geslacht, uit Grietje Gans, zonder beroep, wonende te Amsterdam, echtgenoot van David Salomon Kropveld, Commissionair, wonende te Amsterdam, die door afwezigheid verhinderd is de aangifte zelf te doen, welk kind zal genaamd worden Israël Samuël.’

Israël Samuël was het tweede kind uit het gezin van David Kropveld en Grietje Gans. Ze zouden er nog zeven kinderen bij krijgen¹².

Betje, Jetje, Mietje, Klaartje, Saar, Aaltje en Keetje Kropveld. Behalve Aaltje en Keetje kwamen alle zusters van Japen om.

Koopman in allerlei

Israël groeide op in Amsterdam, het 'Jeruzalem van het Westen'. In huize Kropveld noemde men deze oudste zoon kortweg 'Ies'. Zijn vader David deed zaken voor anderen als een soort tussenpersoon – commissionair – en reisde veel door het land. Het gezin verhuisde daarvoor vaak en woonde kort in verschillende plaatsen van het land. Haar dochter Keetje vertelt dat Grietje vaak met haar man meereisde, vooral wanneer hij op sjabbat niet thuis kon zijn. De huishouding was 'traditioneel'; zo hield de moeder vast aan het kasjroet. Om te voorkomen dat haar man dat niet zou doen – David rookte nog wel eens een sigaartje op sjabbat – gebeurde het regelmatig dat Grietje met hem op pad was. Hun kinderen werden op verschillende plaatsen in Nederland geboren: Groningen, Nijmegen, Amsterdam. Grietje zag er op toe dat David op sjabbat niet reisde en niet afrekende. Ze stond erop dat hij op vrijdagmiddag, vóór het aanbreken van de sjabbat, weer thuis was. Wanneer Grietje op vrijdagavond dan alles klaar had, de maaltijd voor de vrijdagavond en de sjabbatmaaltijden, stak ze de sjabbatkaarsen aan en sprak zij de dankzegging uit: dan was het sjabbat. Na de maaltijd op vrijdagavond werd er gezamenlijk gebensjt. David droeg dan een keppeltje op het hoofd. Overdag had hij altijd een gewone hoed op.

Ies trad weliswaar niet letterlijk in de voetsporen van zijn vader, maar kwam wel in de handel terecht. Aanvankelijk was hij in de leer geweest bij een spiegel- en lijstenmaker, maar daar was geen werk meer voor. Daarom ging Ies in de handel. Eigenlijk handelde hij als straathandelaar in van alles wat. Hij noemde zichzelf dan ook: 'koopman in allerlei'.

In Amsterdam leerde hij de 3 jaar jongere Hendrika de la Penha (geb. 10 januari 1895) kennen. Hendrika (Heintje) was de dochter van Hartog de la Penha en Lea Pais. In het tweede jaar van de (Eerste) Wereldoorlog, op woensdag 12 mei 1915, stonden ze onder de choepa in de sjoel in de Rapenburgerstraat, nadat zij eerst op het stadhuis burgerlijk waren gehuwd. Intussen was de bruid drie maanden zwanger. Het jonge stel bleef voorlopig in Amsterdam, zij woonden aanvankelijk op de Kattenburgerkade. Op 26 november 1915 werd het eerste kind geboren. Het jongetje kreeg de namen David Hartog; hij werd dus vernoemd naar de beide grootvaders. Op 16 maart 1917 werd een tweede zoon geboren, Hartog. Het kind stierf reeds 12 dagen later. Na de besnijdenis was het bloeden niet meer gestopt... 1917 werd een zwaar jaar voor het gezin: zij verloren niet alleen hun tweede zoon, in dat-

zelfde jaar kwam ook Ies' vader te overlijden. Twee en een half jaar later werd er een dochter geboren, Margaretha (23 oktober 1919). Ies en Heintje kregen nog een dochter en een zoon. Lea zag het levenslicht op 21 maart 1924. Op de 35e verjaardag van Ies, op 5 januari 1927, schonk Heintje het leven aan weer een zoon: Samuël. Ook deze jongste zoon stierf jong: op 7 februari 1928.

In al die jaren is Ies straathandelaar. Hij drijft handel waar mogelijk. Het valt in die tijd niet mee om het gezinnetje van vijf personen te voeden. Er heerst armoede en er moet hard worden gewerkt. Maar Ies gaat niet bij de pakken neerzitten en zoekt naar wegen om toch een boterham te kunnen verdienen. Gedurende vele jaren werkt en handelt hij in Amsterdam, maar het wordt daar wel steeds moeilijker om de kost te verdienen.

David Hartog Kropveld: in de leer

De jaren gaan voorbij. Op 27 februari 1935 trouwt de intussen twintigjarige David Hartog Kropveld met de twee jaar oudere Sipora Segal uit Amsterdam. Zij is een dochter van Abraham Segal en Leentje van Sijs. Ook David en Sipora staan onder de choepa in de Rapenburgersjoel. Hun eerste zoon wordt op 25 mei van hetzelfde jaar geboren. Hij krijgt de namen van zijn grootvader: Israël Samuël. Het jonge stel woont in de Rapenburgerstraat nr. 14-1, de straat vlak om de hoek bij het Jonas Daniël Meyerplein, aan de rand van de oude Jodenbuurt. Vlak bij de meer deftige synagoges, de (Portugese) Esnoga, het Meisjesweeshuis, het gebouw van het Nederlandsch Israëlitisch Seminarium, de markt aan het Waterlooplein.

David was net als zijn vader 'in de leer' geweest, het was immers belangrijk een vak te leren. In het joodse Amsterdam van toen kon het leren van een vak een ontworsteling betekenen aan het onzekere bestaan van een beroep als koopman of venter. Het joodse sociale werk probeerde alles om jongens 'van de straat' te houden. Men probeerde hen in te laten zien dat de straathandel een beroep met een te onzekere toekomst was. Slechts af en toe was het evenwel mogelijk om bij een vakman in de leer te komen. Men ging dan aan het werk als leerling en kon eventueel opklimmen tot gezel. Als het allemaal meezat gebeurde het wel dat je naderhand voor jezelf kon beginnen. David werd opgeleid tot pantoffelmaker. Maar blijkbaar was hierin voor het jonge gezin niet genoeg te verdienen. Ook hij wordt koopman en gaat in de straat-

handel. Net als zijn vader en grootvader. Misschien zat de roep van de straat, de roep van de vrijheid hem wel in het bloed.

Na ongeveer anderhalf jaar wordt hun tweede zoon geboren: Abraham, genoemd naar de vader van Sipora. Ruim een jaar later wordt de familie verblijd met het eerste vrouwelijke kleinkind: Leentje, genoemd naar de moeder van Sipora.

Een eiland in de Zuiderzee

Hoe Ies Kropveld op het idee is gekomen naar Urk te trekken met zijn waar, is niet bekend. Jan Mars vertelde vier weken voor zijn dood in 1992, dat hij 'Japien' al kende vanuit Amsterdam. Ze spraken elkaar af en toe in de stad en Jan Mars moet eens gezegd hebben: "Probeer het toch op Urk met je handeltje, misschien kun je daar de kost goed verdienen!". Een ander verhaal stamt van Jan ten Napel, op Urk beter bekend als Jan van Flip. Hij schrijft in de Kleine Courant van Het Urkerland: "Ik ontmoette hem op de boot van Enkhuizen naar Urk. 't Was nog voor de Tweede Wereldoorlog. Hij had twee grote koffers bij zich en een soort rugzak. Hij was al vroeg van Amsterdam gekomen, bang dat hij de boot zou missen, vertelde hij mij later. Want tjonge jonge, het was een hele sjouw die twee koffers en die rugzak. Hij ging tweede klas voor tachtig cent naar Urk. Dorst had hij wel, want hij

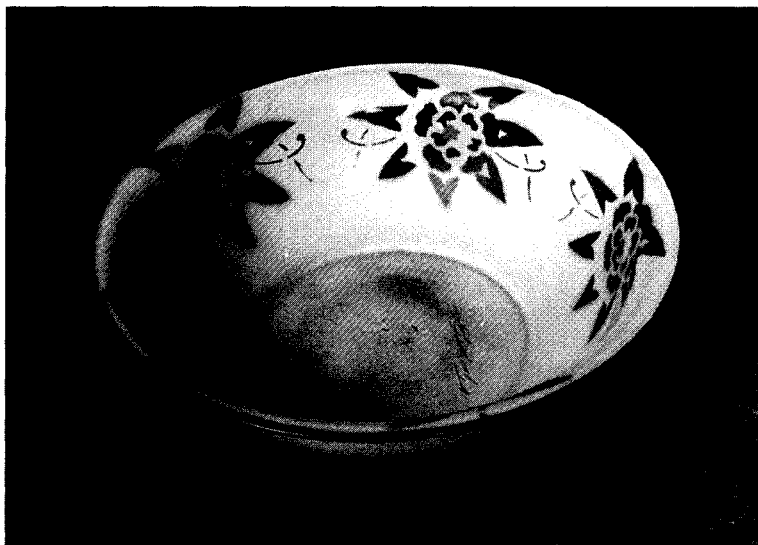

Japien zonder pet

bestelde een kop koffie en at daar zijn meegebrachte brood, gewikkeld in kranten, bij op. Ik vermoedde dat hij een Joods mens was. Hij vroeg mij, of ik ook wist waar je op Urk een handkar kon huren. “Nee, dat doen ze op Urk niet”, antwoordde ik, “maar ik weet wel waar je er één kan lenen.” Ik verhaalde hem dat Geert Oost een nieuwe handkar wilde kopen, maar de man die de aanbieding had, wilde alleen twee handkarren in één verkopen, zodoende kreeg Geert twee handkarren van goede kwaliteit voor, naar zijn zeggen, een zéér schappelijke prijs. Zo kwam Japie de Jood op Urk met zijn negotie...”.

En zo vindt ook hij in deze jaren de weg naar Urk, ‘een eiland in de Zuiderzee’, waar wel meer handelaren en venters regelmatig naar toe gaan om hun koopwaar aan de man te brengen. Met de Urkerboot, die ligt afgemeerd achter het station van Enkhuizen, vertrekt hij op een dag naar Urk, beladen met koopwaar. Koopwaar, ‘van alles en nog wat’, ‘voor elk wat wils’. Met de geleende kar langs de deuren ventend doet hij goede zaken. Er zijn op dat moment wel veel winkeltjes op Urk, maar die zijn klein en de koopwaar die Ies aanbiedt is daar niet te krijgen. Thuis in Amsterdam zorgt hij ervoor dat z’n voorraad weer wordt aangevuld en vanaf die tijd is Ies regelmatig op Urk te zien als hij langs de deuren gaat en op de pleintjes en in de straatjes zijn koopwaar aanprijst. De wekelijkse tocht met de boot van Enkhuizen naar Urk is gezellig. Als de boot op Urk aankomt, staat half Urk te wachten om te kijken wie er op de boot zitten. In het begin voelt Ies zich nog wel een vreemde, maar dat gevoel raakt hij snel kwijt. De Urkers zien hem graag komen, want hij heeft goede koopwaar. Die kar van hem lijkt wel een wonderkar, vooral ook voor de kinderen. Bovendien ontdekken de Urkers dat Ies een gezellige Amsterdammer is die altijd wel nieuwtjes heeft te vertellen en bovendien een flinke dosis humor bezit.

Maar hij komt om te handelen en dat doet hij ook. Zo verkoopt hij huishoudelijke spullen, zoals een afwaskwast of een matteklopper, en voor de kinderen heeft hij altijd wel iets bijzonders. En hij is ook niet de beroerdste want wanneer iemand de gevraagde prijs niet kan betalen roept hij vaak: “Laat maar zitte, de koopman is d’r weer uit”. Hij is ‘een loyaal koopman’, vinden de Urkers. Dat heeft men gauw genoeg in de gaten. Op een dag komt er een vrouw in klederdracht bij Japien aan de kar: “Heb je ook onderbroeken?” “Jazeker”, antwoordt Ies, “als je hem hier past mag je hem gratis meenemen”. De vrouw neemt de onderbroek en trekt deze midden op straat aan. De omstanders lachen zich tranen met tuiten en Ies beseft nu ook dat een vrouw in klederdracht

Aan de kar gekocht.

meerdere rokken over elkaar heen draagt: de vrouw krijgt de onderbroek gratis. Bij Ies kun je soms ook 'poffen'. Aan zijn kar klonk wel eens: "M'n mimme zegt, dat as je zo direct bij oenze duur koemen, ze 't koffieziefien wel zal betaolen".¹³ Als Ies hoort dat een Urker iets zoekt, dat hij op Urk niet kan kopen, biedt hij aan om er in Amsterdam naar te zoeken. Meestal lukt het hem om het gevraagde te leveren. Zijn zaken gaan goed. Na verloop van tijd informeert Ies bij café de 'Willem Barendsz' of hij daar voor één of twee nachten per week logies kan hebben. 'Japien de Joode', zoals de Urkers hem al gauw noemen, is vanaf dat moment iedere week twee of meer dagen op Urk. In de 'Willem Barendsz' ontmoet hij Jan Mars regelmatig. Biljarten doet hij vaak met Pieter Hakvoort¹⁴. Al gauw kent hij Urk en de Urkers als zijn broekzak, de Urkers kennen hem. Japien raakt zelfs bevriend met ze. Af en toe kan hij ook wat zaken doen met de vissers. Zo kent hij verschillende mensen vanuit het café, waar hij een goed kosthuis heeft bij de familie Buter. In de 'Willem Barendsz' is het gezellig. Er is altijd tijd voor een biljartje, voor wat grappen en grollen en voor de laatste nieuwtjes. Omdat Japien over heel Urk rondloopt kan hij daar heel wat aan toevoegen. Als het regent dan dient het biljart van het café als tafel

waar Japien zijn koopwaar op uitstalt en te koop aanbiedt. De Urker vrouwen, die anders nooit het café binnen komen, staan rondom het biljart, kopen bij Japien wat ze nodig hebben en luisteren naar zijn verhalen en grappen. Vaak zit hij met Jan Mars, die in Amsterdam werkt en als het even kan naar Urk terugkeert, op de boot. Hij heeft inmiddels zijn eigen kar. Zijn spullen hoeft hij nu niet meer elke week vanuit Amsterdam mee te nemen want hij kan ze onderbrengen bij Ide Bode. In een hoek van diens oude maalterij mag Japien op tafels van schragen zijn waar opslaan. Een deel daarvan heeft hij ook voor de verkoop uitgesteld. Dit scheelt hem veel werk. Hij hoeft iedere week alleen maar aan te vullen of bestelde spullen vanuit de stad mee te nemen. Wanneer Japien door de Urker straatjes gaat dan is zijn kar goed gevuld. Het lijkt wel een soort rijdende winkel. Aan weerszijden van de kar hangen manden, teilen en bezems. De Urkers kunnen het niet opnoemen of Japien heeft het beslist in de vakken van zijn platte kar op fietsbanden: elastiek, veiligheidsspelden, spiegeltjes, kraaltjes, pannen, schalen, naalden, een gouden slotje, kammetjes en borstels.

Een ver-Urkte Israëliet

Nog steeds wonen Japien en Heintje in Amsterdam. Er wordt vaak verhuisd. Het is moeilijk om goede betaalbare woonruimte te vinden. Uiteindelijk vinden ze in februari 1939 een woning in de Rapenburgerstraat, waar ook hun zoon David woont. Margaretha (Greta) gaat in augustus van datzelfde jaar zelfstandig wonen, twee huizen verder. Ze is inmiddels werkzaam als ateliernaaiester.

Het volgende jaar is er veel veranderd. Het leven in Amsterdam is niet gemakkelijk. In 1939 zijn er al meer dan 30.000 Duitse joden over de Duitse grens naar Nederland gevlucht. Door de Nederlandse regering is voor zulke emigranten dan al een kamp ingericht in Westerbork. In Amsterdam is de grote toestroom van joden duidelijk te merken. De

Japien en Heintje.

Wijk 8 nr. 30.

berichten uit de wereld zijn niet positief. De geluiden uit Duitsland zijn het onderwerp van de dag in het Amsterdamse joodse leven. De joden weten als geen ander wat het geschreeuw van Hitler in Duitsland zou kunnen betekenen. De geschiedenis liegt er niet om. Japen en Heintje voelen zich thuis in Mokum. Ze voelen zich verbonden met hun gemeenschap, hun godsdienst, hun geschiedenis en hun afkomst. Maar toch, het is moeilijk om de touwtjes aan elkaar te knopen.

Op Urk kan Japen een goede boterham verdienen voor zijn gezin. Immers: de handel op Urk is flink uitgebreid. Urk is dan wel sinds 3 oktober 1939 geen eiland meer, maar Urk en de Urkers veranderen er niet door. Na veel wikken en wegen wordt de stap gemaakt. Het moet Johannes Gerssen – op Urk beter bekend als Jo Gerssen van Bet van Marie van Naat – geweest zijn, die het gezin heeft geholpen om op Urk aan een huis te komen. Vanaf maandag 29 april 1940 komen ze op Urk wonen, twaalf dagen voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Het wordt een voorkamer van een huis (Wijk 8, nummer 30) schuin tegenover Jo en Bet Gerssen, inmiddels goede vrienden van Japen. In deze voorkamer, die zij kunnen huren van Jan en Leen Romkes – op Urk beter bekend als Jan te Lumme en Leen van Janne van Harm – hebben de Kropvelds het heel erg naar hun zin. Het huis is niet groot. Met een tweepersoons bed, een klein dressoir, een lamp en een paar stoelen staat het kamertje vol. Lea slaapt op zolder. De inrichting is sober en van prullaria houdt Heintje niet. Aan de muur in de voorkamer hangt niet veel meer dan een portret van de ouders van Japen. De voorkamer heeft twee ramen aan de kant van de straat.

Op de fiets

Op 13 mei 1940 komen de eerste drie Duitse soldaten Urk binnen fietsen. De volgende dag volgen er nog eens dertig. Later komt er een Duitse luchtwacht. Ook meren er Waffen-boten aan. Het aantal soldaten wordt in de loop van de oorlog uitgebreid.

Het gezin Kropveld kan goed opschieten met Jan en Leen Romkes. Dit moet ook wel, want Jan en Leen wonen in de achterkamer. Veel zaken moeten daarom worden gedeeld. Zo kookt Heintje altijd op het petroleumstel bij Leen in de keuken, wat Jan allerm minst vervelend vindt. Want Heintje kan goed koken. Voordat de geuren van haar joodse kookkunst de achterkamer bereiken, is Jan al vaak te vinden in de keuken waar Heintje hem graag laat proeven. Soms scheldt ze ook op Jan als hij uit eigen beweging ‘in de pan’ heeft gezeten.

Lea.

In het begin konden de Kropvelds moeilijk wennen aan de zondagsheiliging op Urk. Zo gebeurt het dat Lea op zondag om een fles prik komt bij de winkel van buurman Jelle van Marie van Naat. Jelle: “Je drinkt maar water!”. Lea kan erg goed opschieten met de gehandicapte buurjongen Marinus Hartman. Vaak zijn ze samen in de buurt te vinden.

Leen en Heintje trekken eigenlijk de gehele dag met elkaar op. ‘s Avonds is het gezellig, want dan roept Heintje Jan en Leen vaak om bij hen te komen. De familie Snoek heeft ook veel contact met Japien, Heintje en Lea. Het achtererf van de huizen wordt door een kippenhok gescheiden. Als Japien ‘s avonds op z’n praatstoel zit, dan duurt het al gauw tot in de kleine uurtjes. Met spelletjes en het opgeven van raadseltjes kunnen de avonden niet lang genoeg duren. “Moet je goed oore wat ik vertel”, zo begint Japien zijn raadseltjes. Op een dag, wanneer de familie Kropveld op bezoek is bij de familie Snoek, wordt er aan

Lea gevraagd: "Lea, weet jij het verschil tussen de pijp van de Geusau – de naam van de Urker boot – en jou eigen broekspijpen?" "Nou", zegt Lea: "simpel sat, de pijp van de Geusau rookt en mijn broekspijpe roke niet". "Mis", roepen de kinderen van Snoek in koor, "de Geusau heeft één pijp en jou broek heeft er twee".

Intmiddels moeten de ramen 's avonds verduisterd worden, de eerste gevolgen van de oorlog beginnen langzaam door te werken. Ondanks het feit dat men niet meer 's avonds na acht uur op straat mag, kent de gezelligheid geen tijd. Op een avond is het kippenhok bezweken onder het gewicht van de bezoekers maar ach, dat is niet zo erg.

Aanwinst

Het feit dat Japen met zijn gezin op Urk is komen wonen gaat niet onopgemerkt voorbij. Zelfs in het plaatselijke krantje de 'Oprechte Urker' wordt er aandacht aan besteed. Op 4 mei 1940 lezen we daarin:

EEN BELANGRIJKE AANWINST.

Jaap de koopman is een bekend figuur geworden op ons eiland en gezien het feit dat hij nu reeds enkele jaren, week aan week op Urk komt, mag gezegd worden dat hij in een behoefte voorziet. Jaap heeft thans besloten zich voor goed op Urk te vestigen. Zijn wederhelft is overgekomen en Jaap heeft zijn tenten opgeslagen in het Tuindorp. De vroegere graanmaalterij van den heer Bode Snr. is door hem gehuurd als pakhuis voor zijn dubbeltjes waar.

Voor de binnenkort te openen Zaterdag avond markt is het een heele aanwinst dat Jaap op Urk woont want een markt is toch niet compleet zonder Israëlliet, al is het dan maar een ver-Urkte.

-o-o-o-o-o-o-o-o-

Oprechte Urker.

EEN BELANGRIJKE AANWINST

Jaap de Koopman is een bekend figuur geworden op ons eiland en gezien het feit dat hij nu reeds enkele jaren, week aan week op Urk komt, mag gezegd worden dat hij in een behoefte voorziet. Jaap heeft thans besloten zich voor goed op Urk te vestigen. Zijn wederhelft is overgekomen en Jaap heeft zijn tenten opgeslagen in het Tuindorp. De vroegere graanmaalterij van den heer Bode Snr. is door hem gehuurd als pakhuis voor zijn dubbeltjes waar.

Voor de binnenkort te openen Zaterdagavond markt is het een heele aanwinst dat Jaap op Urk woont want een markt is toch niet compleet zonder Israëliet, al is het dan maar een ver-Urkte¹⁵.

Japien, hier 'Jaap de Koopman' genoemd, is een hele aanwinst voor Urk. Japien heeft zich 'voorgoed' op het eiland gevestigd. Als erkenning krijgt Japien een eretitel: een 'ver-Urkte Israëliet'.

Op Urk wordt niet zo veel gemerkt van de oorlog. Het leven gaat in eerste instantie gewoon z'n gang. Japien en Heintje zijn blij dat ze de stap gemaakt hebben. Toen Jan ten Napel later informeerde hoe Japien het had als Urker burger, antwoordde hij: "Je kan het geloven of niet, maar ik ben in een oase terechtgekomen na een tocht door de woestijn".¹⁶ Het leven is op Urk een stuk rustiger dan in Amsterdam. Dat horen ze wel van de familie. Als Japien weer eens naar Amsterdam geweest is om spullen in te slaan, dan is hij altijd weer blij als de Urker boot in de haven van Urk afmeert. Op een dag komt Japien met groot nieuws op Urk: Sipora, de vrouw van David Hartog, is bevallen van een zoon (5 augustus 1940)! Samuël Marcus heet het jongetje. Samuël naar de in 1927 overleden zoon van Japien en Heintje. Er wordt feest gevierd in huize Kropveld.

Kouwe voete

Japien werkt van maandag tot en met vrijdag. Gekleed in een groot grijs colbert en met z'n pet op z'n hoofd – Japien draagt geen keppeltje – komt hij overal op Urk. Hij draagt de pet zowel binnen als buiten. Op de hoeken van de straatjes, op de pleintjes en op de havenkade houdt zijn kar stil. Voor de Urker vrouwen is het een sociaal gebeuren. Aan de kar worden de laatste nieuwtjes uitgewisseld. Japien heeft voor iedereen altijd wel een woordje. Als hij met z'n kar door de straten loopt hoor je hem van verre al aankomen. Wat hij roept is meestal wel-

Heintje temidden van burens in Wijk 8.

is waar onverstaaanbaar, maar voor de Urkers is het genoeg om te weten dat Japien er aan komt. De kinderen vragen hem vaak om 'nog een keer te roepen'. Japien doet het met een glimlach... "Waarom draag je een pet op je hoofd?", vragen de kinderen. "Omdat ik kouwe voeten heb", antwoordt Japien. Eén keer per maand gaat Japien met de boot naar Amsterdam om voorraad in te slaan. De grote koffers zijn op de terugweg volgeladen met allerlei koopwaar. Het gaat goed met de handel, ieder koopt bij Japien. Ook Lea werkt af en toe mee. Als ze er op uit gaat met haar mand om haar arm dan roept ze vaak naar Jannetje van Slooten die bij haar tante Leen woont: "Kom Jannie, dan gaan we venten". Lea is pas zestien en houdt niet zo van venten. Maar samen met Jannetje of met één van haar andere vriendinnen vindt ze het wel leuk. Met een grote mand vol kleine snuisterijtjes langs de deuren valt er toch nog wat te verdienen. De hele week door wordt er in het kleine gezinnetje hard gewerkt, behalve op sabbat én op zondag. Wanneer het sabbat geworden is blijven ze thuis. Op Urk is de zaterdag de drukste dag van de week. Er moet een hoop gebeuren. In huize Kropveld blijft het stil. Te midden van de kleine christelijke gemeenschap proberen Japien, Heintje en Lea de sabbat te vieren. De vrienden weten het wel, dat ze geen varkensvlees eten en speciale avonden houden. Op die

Geslachts- naam:	Kroopveld		
Familien- namen:	Kra.		
Voor- naam:	Lea		
Geboren	Op: 21 maart 1924	Gem: Amsterdam	Land: Nederl.
Nation.: NEDERLANDER			
Burgerl. staat:	ingekw.		
Zivilstand:	Beroep: burgermeester		
Beruf:			
Dagt. aangifte Datum der Angabe	Gemeente en adres Gemeinde und Anschrift	Paraaf ambt.	Namens- zug des Beamtens
	Urk 8-30		

2e exemplaar legitimatiebewijs Lea.

Handtekening van drager:
Underschrift des Inhabers:

K. Kroopveld

SIGNALEMENT:
BEMERKUNGEN:

~~MAN~~ VROUW

Kenmerken:
Kennzeichen:

Atgegeven in gemeente
Ausgefertigt in der Gemeinde

URK
op 24 OCT. 1940

De aangevzen ambtenaar:

W. van der ...

avonden eten ze meestal “iets met ongezuurde koeken, of zo”. Inderdaad, joodse feestdagen als Chanoeka, Rosj Hasjana, Poeriem en Pesach, ze worden gevierd. Heintje, inmiddels bekend geworden om haar goede kookkunst, bakt met Pesach een grote doos vol met matses. Met eigengemaakte dikke boter met bruine suiker biedt ze deze te eten aan aan vrienden en bekenden. Wanneer de mensen protesteren, omdat ze niet meer opkunnen, zegt ze: “Eet op, want het is Pasen!”. Met een lekkere kop thee erbij is het smullen bij Heintje. Jan Romkes vindt de matses erg lekker en smeert er wel eens ‘stiekem’ wat voor zichzelf.

Vanaf 13 januari 1941 krijgt het kleine gezinnetje uitbreiding. Greta, de oudste dochter, komt een tijdje op Urk wonen. Greta kan in Amsterdam moeilijk overleven en aan woonruimte is haast niet te komen. Ze had, nadat haar familie naar Urk gegaan was, nog drie weken in hun huis in de Rapenburgerstraat gewoond, maar ook daar moest ze uit. Bovendien kan zij moeilijk de huur voor een redelijke woning bij elkaar brengen. Vanaf augustus 1939 is ze bijna iedere maand verhuisd. Steeds lukte het haar wel te profiteren van die eerste maand gratis huur die je kreeg wanneer je ergens kwam te wonen, maar dit houdt ze niet langer vol. Dus: na alle goede berichten van Urk besluit ze een tijdje bij haar ouders te gaan wonen. Japen en Heintje vinden het goed, Lea is erg enthousiast. Lea kan goed opschieten met haar 21-jarige zuster; ze vindt het maar wat gezellig! Het lijkt op dat moment allemaal rustig en overzichtelijk voor het gezin van Japen. Echter, niets is minder waar...

‘Kreislaufschwäche’ of ‘longontsteking’

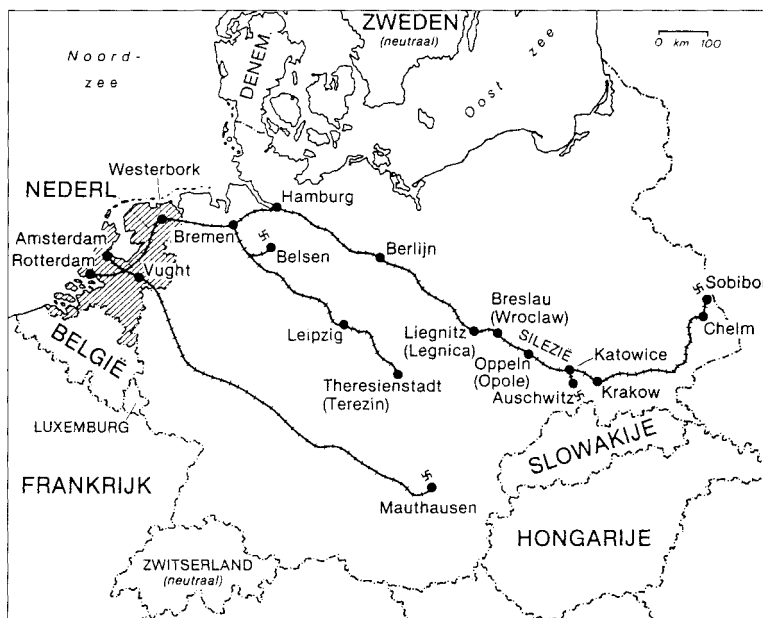
Veertien dagen nadat Greta zich op Urk heeft gevestigd, begint de spanning in Amsterdam op te lopen. Op 27 januari 1941 begint er een intensieve antisemitische straatpropaganda door WA-mannen (leden van de Weer Afdeling). Er volgen vechtpartijen en aanslagen op joodse winkels. Na veel gevechten¹⁷ doen de Duitsers woensdag 19 februari een inval in een IJssalon in de Van Woustraat. Er vindt een drama plaats. Het betekent het einde van de opstand van de joden in Amsterdam, maar niet het einde van de Duitse terreur! Op sjabbat 22 en zondag 23 februari houden de Duitsers hun eerste razzia in de jodenbuurt: een razzia, door Himmler zelf gelast, als represaille op de gevechten in Amsterdam. De grijze auto's rijden door de straten en de hele wijk wordt afgesloten. Tientallen joodse mannen tussen de 20 en 35 jaar worden opgepakt.

Tegen de muur van het Tip Top Theater in de Jodenbreestraat.

David is die middag samen met z'n neef David de stad ingegaan. Uiteindelijk besluiten ze om naar het Tip Top Theater in de Jodenbreestraat te gaan. Ze zitten er eigenlijk nog maar nauwelijks of de Duitsers komen binnen rennen en schreeuwen: "Jude?" "Ja!" – "Mit mit, schnell schnell, rasch rasch, Bewegung, Mensch, Bewegung, Laufschrift! Marsch!"¹⁸ David en neef David worden naar buiten gesleurd. Ze moeten met z'n allen tegen de muur van het Theater staan. Vervolgens worden ze naar het Waterlooplein gebracht. De joodse mannen moeten daar gehurkt zitten met de armen omhoog. Het is sjabbat, zaterdagmiddag vier uur. De volgende dag wordt deze methode door de Duitsers herhaald. De buit: 425 joodse mannen! Tussen deze mannen bevindt zich ook David Kropveld. Het antwoord van de Amsterdamse bevolking blijft niet uit! Op dinsdag 25 februari breekt de zogeheten 'Februaristaking' uit.

In totaal worden, na een medische schijn-controle in Schoorl, 389 mannen in een trein gestopt die hen naar het concentratiekamp Buchenwald vervoert. In Buchenwald worden 48 van de 389 mannen direct 'abgespritzt' (door inspuiting om het leven gebracht). De over-

De deportatieroutes vanuit Nederland naar het Oosten.

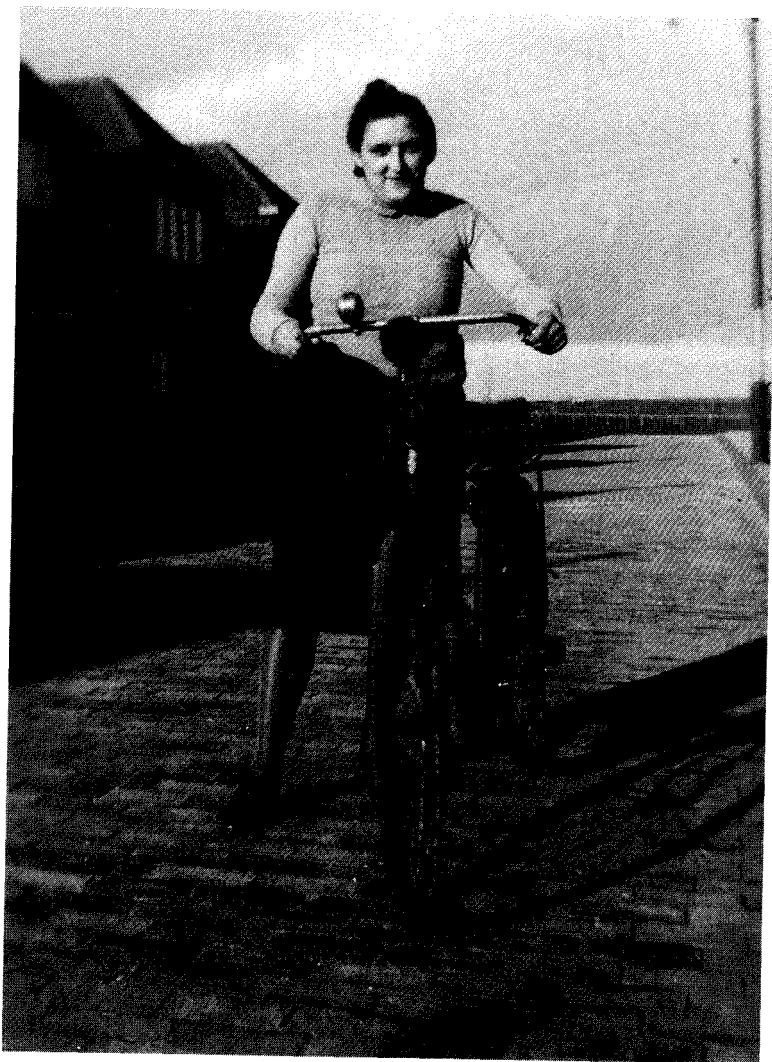
gebleven groep wordt in juni van dat zelfde jaar 1941 naar het concentratiekamp Mauthausen in Oostenrijk gevoerd. Daar worden direct vijftig van hen naakt tegen een elektrische omheining opgejaagd. Na weken en maanden van onduidelijkheid komen de overlijdensberichten binnen. Veelal wordt als doodsoorzaak 'Kreislaufigschwäche' of 'longontsteking', opgegeven.

Lea en Willy.

“Dood ‘ekrieten”

Verslagen hebben de Kropvelds het bericht ontvangen dat David weggevoerd is. Wanneer ze in die volgende weken bij de familie Hoefnagel zijn, hebben ze het er vaak over. Marie had een winkel en Japien en

Van Lea voor Willy Hoefnagel.

Heintje kwamen 's avonds wel vaker bij Evert en Marie Hoefnagel. Willy, de dochter, is een vriendinnetje van Lea. Als Willy en Lea in de achterkamer zitten, luisteren ze hoe Japien en Heintje verdrietig vertellen van hun zoon David. De Kropvelds laten hun tranen de vrije loop. Dit merken Jan en Leen Romkes ook. Jannetje vertelde later: "Toen ze hoorden dat David opgepakt was hebben ze zich 'dood 'ekrieten' [dood-gehuild]. Heintje was helemaal over haar toeren".

Op 15 april 1941 besluit Greta terug te gaan naar Amsterdam. Schoonzus Sipora is ongeveer drie maanden zwanger van haar vijfde kind. Greta wil zoveel mogelijk bij haar zijn.

Verraad

De oorlog begint ook door te werken op het gemeentehuis van Urk. Er komen allerlei verordeningen binnen van de bezetters. Zo moet men opgeven, welke personen er van 1 januari tot en met 17 mei 1940 in het bevolkingsregister zijn opgenomen. Op 26 maart 1941 komt er een mededeling *"betreffende: toepassing verordening 6/1941: verplichting tot aanmelding van personen, die geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede zijn."*¹⁹ Op 20 mei komt er zelfs een verzoek van de Amsterdamse sociale dienst *"mij eenige inlichtingen te verstrekken-aangaande de maatschappelijke en in het bijzonder de financieele omstandigheden van J. Kropveld, wonende te Urk, en mij tevens opgave te willen verstrekken van het aantal gezinsleden, hun geslacht, leeftijd en eventueel inkomsten. Ik behoef deze gegevens in verband met het feit, dat zijn schoonmoeder, de weduwe de la Penha-Pais, ten aanzien van welke hij onderhoudsplichtig is, door de Burgelijke Instelling voor Maatschappelijke Steun, alhier (Amsterdam), wordt gesteund."*²⁰

De administratie, een ander woord voor bestuur, werkt perfect, ook op Urk. Alle verzoeken worden zoals gevraagd keurig op tijd, door de burgemeester – tot juli 1941 nog de heer Keijzer – of de daarvoor aangewezen ambtenaar, beantwoord. Aan alle verzoeken en besluiten wordt gehoor gegeven, ook wanneer de persoonskaart moet worden voorzien van een 'J'. Als er borden 'Voor Joden verboden' moeten worden geplaatst, dan wordt hier strikt naar gehandeld (april 1942).²¹ De geschiedenis heeft intussen geleerd dat hier de term 'administratief verraad' op z'n plaats is.

Op Urk gaat alles zo z'n gangetje, maar aan de Kropvelds kun je zien dat ze in spanning leven. De vraag hoe het met hun zoon is, houdt hen

GEMEENTELIJK BUREAU VOOR
MAATSCHAPPELIJKEN STEUN

No. 345 Afd. 1/2

Verzoeken bij beantwoording, datum,
No. en Afdeling te vermelden.

AMSTERDAM, 19 Mei 19 41

Pl. Muidergracht 24

Aan den Heer Burgemeester

van

24/5-41
73a

Ingekomen
URK

U R K 20 MEI 1941

No. 525

Bij dezen verzoek ik U beleeft mij eenige inlichtingen
te willen verstrekken aangaande de maatschappelijke en in het
bijzonder de financiële omstandigheden van

J. Kropveld,

wonende te Urk,

en mij tevens opgave te willen verstrekken van het aantal gezins-
leden, hun geslacht, leeftijd en eventuele inkomsten. Ik behoef deze
gegevens in verband met het feit, dat ^{zijn} schoonmoeder,
haar

Wed. de la Penha-Pais, ten aanzien van welke ^{hij} zij
onderhoudsplichtig is,

bij de Burgerlijke Instelling voor Maatschappelijken Steun, alhier,
ondersteuning heeft aangevraagd.

door de Burgerlijke Instelling voor Maatschappelijken Steun, alhier,
wordt gesteund.

als maatschappelijk ongeschikte in een inrichting wordt verpleegd.

De Directeur voor Maatschappelijken Steun,

[Handwritten signature]

Eenige inlichtingen.

voortdurend bezig. In Amsterdam komen af en toe berichten binnen over de mannen die naar Mauthausen zijn gevoerd: het zijn overlijdensberichten... In Mauthausen hadden de gevangenen nog maar korte tijd te leven, hoogstens een week of zes, in een heel enkel geval drie maanden. David Hartog is op vrijdag 12 september in Mauthausen gestorven, als een van de laatsten. Er werden in februari, juni en september negen honderd joden opgepakt. Op zondag 28 december 1941 waren daar nog acht van over. Uiteindelijk heeft één van deze mannen de oorlog overleefd doordat hij in het kamp kon onderduiken. Zijn naam was Max Niebig. David Kropveld stierf vijf dagen voordat zijn jongste zoon Marcus geboren werd.

De klap komt hard aan. Het bericht dat David aan 'Kreislaufrschwache', of 'longontsteking' gestorven zou zijn geloven ze niet. Het verdriet is groot, maar toch is men blij met het pasgeboren kind van David en Sipora. Sipora houdt zich kranig. Ze voedt haar vijf kinderen op. Gelukkig is Greta vaak bij haar want daar heeft ze veel aan. Uiteindelijk besluit Greta definitief bij Sipora te gaan wonen.

David Hartog Kropveld. 26 november 1915 – 12 september 1941, Mauthausen. Doodsoorzaak: 'Kreislaufrschwache' of 'longontsteking'.

Ik wil niemand tot last zijn!

In de winter van 1941-1942 wil Heintje naar Amsterdam om op bezoek te gaan bij haar familie. Hoe het precies is gegaan is niet bekend, maar ze moet via Andijk naar Amsterdam zijn gegaan. In totaal is ze er één week geweest, maar haar thuiskomst maakt duidelijk dat ze liever op Urk is. Heintje is erg moe als ze weer op Urk is aangekomen. Als ze Jannetje ziet staan omhelst ze het meisje: “wat ben ik blij dat ik je weer zie!”. Snel worden er warme kruiken gemaakt en Heintje ligt al gauw in het bed dat in de kamer staat. “Ik kan niet meer”, kreunt Heintje, “mijn benen zijn kapot”. Als ze enigzins is bijgekomen, vertelt ze hoe het in Amsterdam was; hoe geschrokken ze was van de zo bekende straten en buurten. Met Sipora gaat alles goed en Greta heeft een vriend: Gideon de Hond. “Hij is haringverkoper, een keurige jongen en een harde werker”. Zolang hij nog werk heeft (in de jodenbuurt) helpt Greta hem af en toe achter de haringkar.

In het dagelijkse leven wordt steeds duidelijker hoe dreigend de bezetting eigenlijk is. Als de Kropvelds, zoals iedere zondagmiddag, bij Pieter en Aaltje Hakvoort op bezoek zijn hebben ze het er vaak over. Het valt zoon Klaas Hakvoort op dat Japien en Heintje bang zijn. Ze zijn erg zenuwachtig, maar van onderduiken willen ze niets weten. “Duik toch onder bij ons. Als je wilt kunnen we jullie dan zo ergens anders laten onderbrengen!”, biedt Pieter aan. Japien wil er niet naar luisteren. “Nee Piet, ik begin er niet aan. Ik wil niemand tot last zijn”, is zijn enige antwoord. Jan Mars begint er ook steeds weer over met Japien, maar hij blijft stug weigeren.

De toestand wordt dreigender. Vrienden dringen aan om te gaan onderduiken. Maar nog altijd wil Japien daar niets van weten. Alle maatregelen die door de plaatselijke overheid moeten worden genomen vallen weinig op in het leven op Urk. Slechts de bordjes met ‘Voor Joden Verboden’ kan ieder voor ogen zien. Het aantal aanwezige Duitsers is niet groot. Maar groot genoeg voor Urk! Er zijn regelmatig controles. Levensmiddelen worden gedistribueerd. Er ontstaat gebrek aan ‘van alles en nog wat’. Japien heeft uit Amsterdam een tijdlang nog verschillende levensmiddelen en zelfs snoep mee kunnen nemen, maar ook dit gaat niet meer zo gemakkelijk.

De gedwongen scheiding tussen joden en niet-joden wordt allengs

groter. Met ingang van 2 mei 1942 wordt het dragen van de ster verplicht gesteld: een lap gele katoen met een Davidster. In de Davidster stond, zwart omlijnd, gedrukt het woord: "Jood". Joden moesten de ster op de bovenkleding op de linker borstzijde dragen. Vanaf 29 april werd de ster op de kantoren van de Joodse Raad in Amsterdam verkocht voor vier cent per stuk na inlevering van 1/4 textielpunt. De familie Kropveld moet de sterren uit Amsterdam betrekken.

Op een avond komt Jannetje even bij de familie Kropveld op bezoek. Als ze Lea ziet zitten met een jas op schoot vraagt ze aan haar wat ze aan het doen is. Ze antwoordt: "nou, kijk, ik moet er sterren met 'Jood' op naaien". Het gezin draagt de ster wanneer ze buitenshuis zijn. Lea vindt het maar niks. De Urkers zeggen: "Ach, dat hoeft toch niet!" Maar de controles blijven en de Duitsers zijn zichtbaar aanwezig op Urk. Als Lea met Willy op een zaterdag door de Raadhuisstraat (in de volksmond 'Torenstraat' genaamd) loopt, vraagt ze Willy of zij aan de rechterkant mag lopen. Willy haakt aan de linkerkant in en zo is de ster op Lea's jas even niet te zien. De meisjes begrijpen eigenlijk niet waarom Lea een ster moet dragen. Af en toe hebben ze het ook over jongens en over de liefde. Op een keer vraagt Willy aan Lea: "Zou je wel willen trouwen?" "Ja", antwoordt Lea, "maar dan wel met een jodenman".

Afscheidscadeau

In januari 1942 moeten de joden ondermeer de steden Zaandam en Hilversum verlaten. De meeste niet-Nederlandse joden, althans zij die door de Duitse wet statenloos waren verklaard, moeten rechtstreeks naar Westerbork vertrekken. Ze worden gedwongen hun bezit achter te laten.²² Begin mei moeten alle joden uit Noord-Holland zich in Amsterdam vestigen. Ook de Kropvelds moesten naar Amsterdam omdat Urk destijds tot de provincie Noord-Holland behoorde. Er kwam een gemeenteambtenaar aan de deur, met in zijn hand een papier. De familie Kropveld moet zich in Amsterdam vestigen: 'op last van de bezetter'... Er zijn Urkers geweest die de desbetreffende instanties hebben gewezen op het feit dat er drie joden op Urk wonen. Onduidelijk is of men hiervoor geld ontvangen heeft. Er zijn ook Urkers geweest die Japen bezwoeren niet weg te gaan: "Lot die búrgemeaster maar barsten", hebben zij gezegd.²³

Het kleine gezin is totaal ontredderd! Angst overstemt al hun vragen. Hun vrienden smeken Japen om onder te duiken, maar zijn antwoord

is bekend. Japen is 'niemand tot last' en op maandag 18 mei vertrekken ze met de Urkerboot. Het enige dat ze meenemen is het bed en wat handbagage. Politieagent Kok komt met een ambtenaar van het gemeentehuis om de kamer te verzegelen. Een blauw, rond zegel wordt op de deur bevestigd. Kok waarschuwt Leen nog: "Leen, niet in de kamer, het zegel zit erop, en als je er aan komt, dan ben je weg! Het duurt misschien veertien dagen, maar jullie mogen er niet in!" Voordat Heintje klaar is met pakken loopt ze nog een keer naar Leen. "Leen, voordat wij weggaan, wil jij deze ketting van mij hebben?" Terwijl ze dit zegt neemt ze haar ketting van haar hals en houdt ze hem Leen voor. Maar Leen wilde het niet, ze droeg Urker klederdracht, dus: dat stond niet! Bovendien wilde ze niets aannemen van Heintje. "Geef mij die maar", klinkt het dan uit de mond van een van de burens. Heintje schenkt haar ketting weg.

Er zijn niet veel mensen op straat als de Kropvelds naar de Urkerboot worden gebracht. In de straat wordt achter een van de ramen van de huizen een enkel gordijntje opzij geschoven. Iemand die geen afscheid durfde nemen? Enkele vrienden begeleiden hen naar de boot en zwaaien tot de boot uit het zicht is. Jo Gerssen zorgt later dat het dressoir en de lamp door Luut Kamper – van de boot – naar Amsterdam worden gebracht.

Wanten voor Hitler

Als de Kropvelds in Amsterdam zijn aangekomen, verblijven ze eerst een tijdje in de Rapenburgerstraat. Het verdriet over het gedwongen vertrek van Urk is groot. Af en toe komt er een kaart van vrienden uit Urk. Lea schrijft met Marretje Kroon, één van haar vriendinnetjes. Als Marretje een brief van Lea krijgt, schrijft Lea terug: “Je moet deze brief maar vernietigen als je hem gelezen hebt. Anders kunnen jullie moeilijkheden krijgen”. Vaak gaan Japien, Heintje en Lea op bezoek bij Sipora en Greta. Ze komen ook vaak bij de jongste zuster van Japien, Keetje. Keetje is getrouwd met Stam, een niet-jood. Jakobus Johannes Stam, of beter: Joop, zoals iedereen hem noemt, is ontslagen. Het feit dat hij getrouwd is met een joodse vrouw, heeft hem zijn baan als ambtenaar bij de gemeente Amsterdam gekost.

Anderhalve maand later vraagt men zich op Urk af hoe het met de familie Kropveld is. En wanneer Evert Hoefnagel, Willy's vader, naar Amsterdam gaat besluit Willy om met hem mee te gaan. Ze nemen voor het gezin het een en ander mee. Als ze echter de jodenbuurt in willen, staan ze plotseling voor een groot bord: ‘Juden Viertel’ en ‘Joodsche Wijk’. Willy zegt verschrikt tegen haar vader: “We mogen hier niet in”. Haar vader reageert nors: “Wat kunnen mij die moffen schelen, wij gaan naar Japien, ik wil Japien bezoeken”. Evert, gekleed in de Urker klederdracht, loopt met z'n dochter het joodse getto binnen. Ze beseffen niet dat ze door de klederdracht van Evert behoorlijk opvallen.

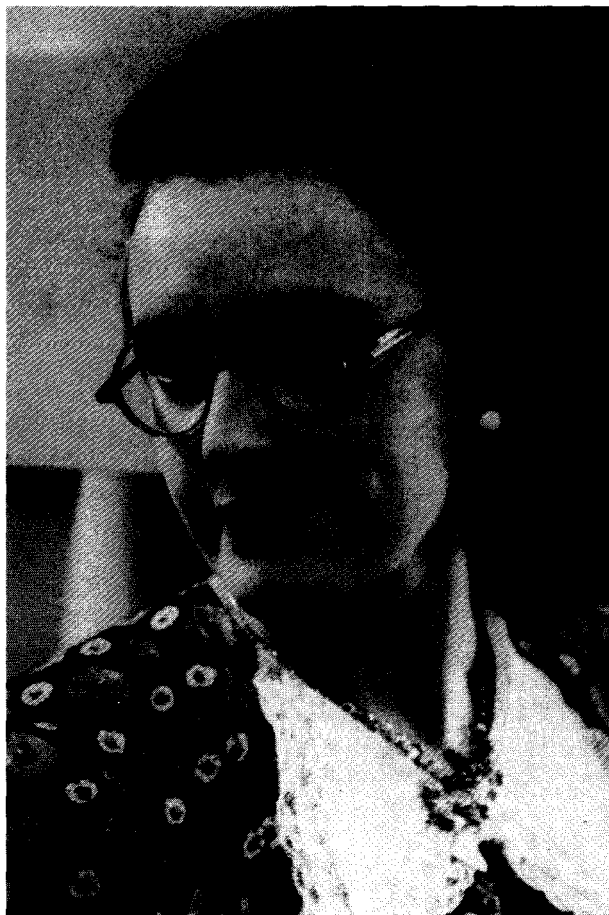
Als ze het huis van Japien binnengaan komen ze in een lange sombere gang terecht. Links is een deur naar de kamer. Wanneer de deur opengaat is het eerste dat Willy ziet een tafel met daarop een aantal naaimachines. Een paar vrouwen, waaronder Heintje, Lea en Greta, zitten te naaien. Verrast staan de vrouwen oog in oog met Evert en Willy. Het weerzien is hartverwarmend. Heintje begint met Evert te bedanken voor de pakjes met levensmiddelen die zijn zoon Louw al een paar keer heeft gebracht. “Wat zijn jullie aan het doen?”, vraagt Willy. Ze ziet naast de tafel op de grond een grote stapel met dekens, groen met een zwarte rand, liggen. Heintje antwoordt: “We zitten wanten met één duim erin te naaien voor het leger van Hitler...”. Willy: “Zijn jullie nou helemaal gek geworden?” Heintje: “Ja, maar dan mogen we misschien wel hier in Nederland blijven”. Na verloop van tijd vertelt Greta dat ze de volgende week gaat trouwen met Gideon. Greta vreest op dat

De Korte Keizerstraat

moment al dat ook zij zullen worden weggevoerd. “En als we getrouwd zijn mogen we bij elkaar blijven. We gaan naar een kamp in Duitsland, om te werken”.

Op 20 juli 1942 zijn Margaretha en Gideon in Amsterdam getrouwd. Vermoedelijk is Gideon de Hond het eerst opgeroepen voor een werkkamp. Vandaar is hij op een gegeven moment naar Westerbork gevoerd.

Greta.

Greta mag volgen, in het kader van de zogenaamde gezinshereniging. Beiden gaan op 20 september op transport naar het Oosten. Ze waren toen 62 dagen getrouwd.

Margaretha Kropveld. 23 oktober 1919 – 30 september 1942, Auschwitz. Vergast.

Gideon de Hond. 23 december 1914 – 30 september 1942, Auschwitz. Vergast.

Intermezzo: de ‘Angehörigkeitserklärung’

Zeven Nederlandse protestantse kerken, verenigd in het Interkerkelijk Overleg (IKO), hebben in de periode augustus 1942 tot maart 1943 door middel van de afgifte van zogeheten ‘Angehörigkeitserklärungen’ geprobeerd om joden, die op de een of andere manier betrokken waren bij de kerkelijke gemeenschappen, van deportatie vrijgesteld te krijgen.

Op 28 augustus 1942 behandelt de kerkeraad van de gereformeerde Kerk te Urk een brief van de Deputaten van de generale synode voor correspondentie met de Hoge Overheid. De brief vangt aan met:

“Zooals den Kerkeraad bekend is, werd namens den Rijkscommissaris toegestaan, dat Christen-Joden niet zullen worden weggevoerd, voorzover zij vóór 1 januari 1941 tot eene der Christelijke Kerken behoorden.”

Verder vermeldt de brief:

“Door de bevoegde Deutsche instantie zijn n.l. de volgende regelen aanvaard:

Geacht moet worden tot eene Christelijke Kerk te behoren zij:

- 1. die geboren zijn uit tot de Kerk behorende ouders;*
- 2. die onderwijs in de Christelijke leer ontvangen met de bedoeling tot belijdenis des geloofs te komen;*
- 3. die de Godsdienstoefeningen regelmatig bijwonen en met wie de Kerkeraad geestelijk contact heeft;*
- 4. die gedoopt zijn;*
- 5. die belijdenis des geloofs hebben afgelegd.”*

Naar aanleiding van deze brief schrijft de scriba van de kerkeraad op 28 augustus 1942 in de notulen: *“Daar men onder onze leden geen een van zulke mensen... [sic], wordt dit schrijven als kennisgeving aangenomen”*. Op dat moment ziet de kerkeraad kennelijk geen reden om een dergelijke verklaring af te geven.

Categorie drie

Op een dag komt Jan thuis. Hij loopt direct naar Leen: “Ds. Zijlstra zal er alles aan doen ...”. Leen en Jan missen de Kropvelds. Het opgewekte humeur van Japien was er niet en Heintje’s gezelligheid had een lege

plaats achtergelaten. Jan was pas naar Amsterdam geweest om de Kropvelds op te zoeken. Heintje had gehuild: "Nou, Jan, ik wou dat ik in je zak met je mee kon. Want iedere avond hoor ik de vrouwen en de kinderen huilen. Ze worden in die overvalwagens gestopt. Wij zijn zo aan de beurt, hoor Jan!" Jan was met dit bericht thuis gekomen. Leen had gehuild: "kunnen we dan niets voor ze doen?" Jan was met hulp-prediker K.S.G. Zijlstra gaan praten. Hij was tussen 1938 en 1943 in dienst van de Gereformeerde Kerk van Urk en werkte ook onder de Zuiderzeewerkers. Opvallend genoeg woonde Zijlstra in die tijd in Wijk 8, in het zelfde rijtje waar de Kropvelds ook woonden. Zijlstra had toegezegd te zullen kijken wat hij kon doen. Door de kerkeraad wordt nu contact opgenomen met de deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid in Den Haag. Dit deputaatschap behandelt de zogeheten 'Angehörigkeitserklärungen'. Op 14 november 1942 komen de namen van Japien, Heintje en Lea voor op een aanvullende lijst: ...*"Namen en adressen van tot de Gereformeerde Kerken in Nederland behorende Joodsche Christenen, die in het bezit zijn van eene, in overeenstemming met de door het Rijkscommissariaat vastgestelde*

GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

Namen en adressen van tot de Gereformeerde Kerken in Nederland behorende Joodsche Christenen, die in het bezit zijn van eene, in overeenstemming met de door het Rijkscommissariaat vastgestelde normen, door die Kerken afgegeven verklaring.

1° Aanvullende lijst.

<u>Plaatsnaam</u>	<u>Naam en Voornaam</u>	<u>Adres</u>	<u>Geb.datum</u>	<u>Aantee- ningen</u>
Urk	Kropveld, thans: Israël Samuël.	Amsterdam, K.Keizerstraat 14h.	5-1-'92	(3)
	Kropveld-de la Penha, Hendrika-	id	10-1-'95	(3)
	Kropveld, Lea-	id	21-3-'24	(3)

's-Gravenhage, 14 November 1942.

Namens de Gereformeerde Kerken in Nederland.
Deputaten voor de Correspondentie
met de Hoge Overheid,
De Voorzitter,

2e aanvullende lijst.

110	Westerbos, Carolina v.-	V. d. Bovenbosstr. 42	1-1-'91	2	Houdt thans verblijf in West- erbork; verklaring re- tour gekomen.
111	Groot-Vol, Engeltje v.-	Wijnstr. 31	22-3-'97	3	
112	Hoorn, Simon van-	Voorh. Brughelstr. 188, adres thans Leiderdorp, Koningestr. 80	5-11-'07	3	Van Leiderdorp weggevoerd naar Westerbork.
113	Houwaard, Sientje-	Aar. Amptstr. 5	20-7-'80	2	
114	Imhoff-Leon, Minna	Schiesbaanstr. 22	28-8-'75	2	
115	Gertrud Barss v.-				
116	Kloot-Frenkel, Rosa	Hemsterhulstr. 90	15-2-'21	2	
117	Kloot, Smal v.-		15-11-'11	2	Is weg- gevoerd naar Westerbork.
118	Midden-Roet, Christina-	Ravesteynstr. 241	29-12-'98	2	
119	Leeuwen-Blik, Sara van-	Replastr. 36	12-6-'18	2	
120	Wentroy-Wabarro, Rachel-	Brughelstr. 151	23-10-'03	2	
121	Noordover-Lelyveld, Kaatje-	Wenckenbachstr. 20	9-3-'03	2	
122	Ouwkerk v.-	Kloot,			
123	Johanna-	Hemsterhulstr. 90	15-2-'21	2	
124	Poona-Barlouis, Rachel-	J. Blankenstr. 1a	19-4-'97	2	
125	Roodbol-Roet, Vogelstje-	v. Dijkstr. 239	2-1-'00	2	
126	Roon-Lelyveld, Johanna v.-	P. v. d. Zandstr. 31	9-10-'98	2	
127	Wolff, Meijer-	Molenstr. 18	22-4-'78	2-3	
128	Gravenhage-W. Blanus, Herman-	Fisherstr. 243	22-4-'24	2	
129	Elisaar-		22-6-'26	2	Beide weggevoerd naar Westerbork.
130	Bruin v.-	Kloot, Lena de-	Noordbeekstr. 68	14-6-'13	2
131	Heusden-Lelyveld, Kaatje van-	Harderwijkstr. 226	12-11-'07	2	
132	Nabarro, Sara-	Joubertstr. 87	6-2-'04	2	
133	Gravenhage-Z. Kokkoek, Eva-	Calandstr. 47	31-3-'22	2	Tham in kamp Westerbork, barak 43.
134	Groningen	Israël, Salomon Em.-	Noorderdijkstr. 15	22-4-'13	3
135	Haarlem	Frank, Emil-	Kruisweg 47 rd.	2-6-'15	2
136	,-Swaab, Henriëtte,			9-3-'17	2
137	Heemstede	Funke, Albert-	Heemstedesche Drift 124	22-12-'81	2
138	Geluk-Roos, W. R.-	idem		17-4-'75	2
139	's-Hertogenbosch, Elias, Hertha-	Ververstr. 28	27-6-'00	2-3	
140	Leiderdorp	Hoorn, Carolina van-	Koningsstr. 60	9-1-'03	2-3
141	Heemstede	Warschauer, Kurt-	te Lemslersveld (Ov.)	12-4-'22	2
142	Risuer-Amsel				
143	(Noord) Bartenstein, Ernst	Ludwig-	Randwijkln. 35	1-9-'04	2
144	Rotterdam-C. Frank, Ernst	Elis-	Bergscheln. 154 b	2-4-'12	2-3
145	Rotterdam-Z. Wolf, Jacques-	Bresplein 6		19-7-'07	3
146	'dam-Charlois Fleischmann, Alex.-	Struitenweg 12a		25-9-'27	2-3
147					Weggevoerd 16-9-'42, bestemming onbekend.
148	Rijk(Haarlem) Frankfort, Jacob-	N. Prinsengr. 77, A'dam-C.-			
149	Urk	Kronveld, Israël S.-	Karel Kaiserstr. 14 h., A'dam, voorn. Urk.	5-1-'92	3
150		,-de la Penha,			
151		Handrika-	idem	10-1-'95	3
152		Lea-	idem	21-3-'24	3
153	Vlaardingen	Bleekrode, Abr. Salomon-	Westhavenplaats 13	19-10-'74	3
154		Philip, Levis-	Goulschesingel 38	27-10-'97	2
155	Wageningen	Mayer, Heinz-	Bowlespark 18	15-4-'97	2-3
156		Mayer-Mayer, Erna Joha.-		23-10-'08	2-3
157		Mayer, Lotte Carolina-		18-9-'30	3
158	Zandvoort	Kann, Ernst.	Thans J. Steenl. 58, Naarden	23-2-'95	2-3
159		Kann-Koppel, Hedwig-	idem	22-12-'98	2-3
160		Kann, Lore-	idem	1-11-'23	2-3
161		Kann, Roos Marie-	idem	2-10-'30	2-3

Nr. 145, 146 en 147.

normen, door die Kerken afgegeven verklaring." Uiteraard op grond van een door de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Urk aan de familie van Japen afgegeven 'Angehörigkeitserklärung'. Bij de aantekeningen op de bewuste lijst staat het getal '3'. Dat wil zeggen: 'die de

Godsdienstoefeningen regelmatig bijwonen en met wie de Kerkeraad geestelijk contact heeft'.²⁴ Deze verklaring is aan de Kropvelds afgegeven. Aangezien men in augustus van een dergelijke betrekking van de familie Kropveld tot de Gereformeerde kerk niets wist, moeten wij aannemen dat het hier gaat om een poging de Kropvelds te behoeden voor deportatie.²⁵ Bijkomend mag nog vermeld worden dat van enig kerkbezoek door de familie op Urk niets bekend is.

Op 19 december 1942 verhuizen de Kropvelds naar een krot in de Korte Keizerstraat. Japen heet weer Ies. Ze zijn vaak bij Joop en Keetje Stam in de Pieter van der Doesstraat. Soms blijven ze daar meerdere dagen achter elkaar. Joop praat vaak met Ies over onderduiken. Joop heeft 'contacten' en meerdere mensen vinden door zijn toedoen een onderduikadres. Het is niet precies duidelijk of de Kropvelds verteld hebben van hun 'verklaring'. Keetje wist zich hiervan niets te herinneren.

Vlak nadat ze verhuisd zijn naar de Korte Keizerstraat komt er bezoek van dr. J.H. Becker, hulpprediker voor de zending onder de joden in Amsterdam.²⁶ Hij rapporteert correct alle bezoeken die hij brengt. In zijn verslag over de periode 15 oktober tot 31 december 1942 maakt hij melding van 'bezoeken aan nieuwe adressen':

"Kropveld, Korte Keizerstraat 14. Via het kerkelijk bureau, waar hij zich meldde. Dit gezin (man, vrouw en dochter Lea) hebben een Angehörigkeits-verklaring van de geref. kerk van Urk waar hij koopman was. Ontvangen gaarne bezoek en krijgen om de 14 dagen van mij privé-catechisatie."

Waarschijnlijk is het zo gelopen dat Kropveld de verklaring – door bemiddeling van Jan Romkes en hulpprediker Zijlstra verkregen – heeft ingeleverd bij het kerkelijk bureau. Ies zal, nu hij voor ogen zag dat de deportaties dagelijks doorgang vonden, alles wat tot redding kon dienen, hebben aangegrepen in dit stadium. Ook de plannen van zijn zwager Joop om hen te laten onderduiken, passen in dit schema.

In februari 1943 krijgen de Kropvelds nog bezoek van dr. Becker. In zijn rapport schrijft hij over inmiddels 'oude adressen':

"Kropveld, Korte Keizerstraat 14. Een en ander maal bezocht om aan dit gezin onderwijs te geven. Ze zijn nog beginners. Alleen in den avond is er rustig gelegenheid; en door sperrtijd is dat bemoeielijk".

In de Waalkerk wordt een bijbelcursus gegeven over de Handelingen der Apostelen. Becker:

“Op 28 febr. waren catechisanten: Kool; Peper; Blitz-Frygind; Meyer Jr.; Goudsmit; Messias; v. Hoorn; Kropveld; Polak; Münzer; Weisz-Ploeg; Swart; Wessels; Daroczi”.

Een brood

In de tussentijd is Ies' moeder, Grietje Gans, verhuisd naar een joods particulier bejaardentehuis. Grietje woonde bij Joop en Keetje Stam. Keetje is met Joop getrouwd nadat ze eerst een tijd huishoudster bij hem en zijn kinderen was geweest. Toen ze voor de eerste keer bij Joop op bezoek kwam, had ze haar moeder meegenomen. Er werd afgesproken “om geen verkeerde indruk te maken” dat Keetje als huishoudster ging werken, maar moeder Grietje kwam met haar mee. Joop heeft nog tegen Grietje gezegd: “Blijf nou hier, ik heb een onderduikadres”, maar zij had geantwoord: “Ik ga liever naar een bejaardentehuis, want oude mensen maken ze toch niet weg?” Op een vrijdag – ze zou 's avonds bij Keetje eten – ging ze boodschappen doen op de Zwanenburgwal. Ze kwam terug en wilde haar brood ophalen. Toen ze vlak bij het bejaardenhuis kwam zag ze de Duitsers staan. Moeder zag direct wat er aan de hand was en draaide zich om. Een Duitse soldaat was sneller. Grietje werd opgepakt en met de rest van de bewoners direct afgevoerd naar Westerbork. Joop heeft nog geprobeerd om Grietje uit Westerbork vrij te krijgen. Het geld was al betaald. De tussenpersoon had het bedrag wel aangenomen, maar het was te laat. Keetje had, net als haar man, nog zo gezegd: “ga niet!” Keetje heeft nooit een “doodsbericht” ontvangen.

Grietje Kropveld-Gans. 12 februari 1870 – 5 februari 1943, Auschwitz. Vergast.

Een kamer mit dooien...

We naderen de laatste dagen...

In deze laatste dagen komen er nog bezoekers uit Urk. Eén van de nichtjes van Jan en Leen was op bezoek geweest. Ze kwam niet zo opgewekt terug op Urk: "Ik ben Japien tegengekomen zonder schoenen aan z'n voeten".

Ook Jan Mars was naar Amsterdam gegaan om de Kropvelds te bezoeken. Hij begaf zich daarvoor eerst naar de 'Willem Barendsz' en vroeg daar aan Willem Buter of deze misschien wist waar de familie precies woonde. Toen Jan aankwam trof hij een lange gang. Hij klopte aan. Na een tijdje opende hij een deur die op een kiertje stond. Hij liep verder tot hij op een bepaald moment weer een deur tegenkwam, met een opstapje. "Toen ben ik maar zo brutaal geweest om ook hier eens te kijken of ze er niet waren". Jan opende de deur en ...: "Nou, toe zag ik een kamer mit dooien!" De 'dooien' dachten dat de Duitsers kwamen om hen op te halen.²⁷

Jan Mars was de laatste Urker die 'afscheid' kon nemen van Japien, Hendrika en Lea... Ook hij had Japien verschillende keren aangeboden om voor een onderduikadres te zorgen. Hij had eerder Japien een concreet aanbod gedaan onder te duiken. In een schuur van een oom in de Zaan had hij een onderduikadres geregeld. Hij wilde ze stuk voor stuk meenemen naar het Centraal Station. Ook toen was Japien hier niet op ingegaan: vanwege de plannen van gelijke strekking van Joop of hoop- te hij op zijn 'papieren'?

Geen kleren

Ies moest toegeven. Ze woonden nu, illegaal, bij Keetje en Joop in huis. Joop had een onder-duikadres geregeld. "Maar we hebben geen kleren", zei Heintje. Ze wilden hun kleren nog halen: nog één keer naar hun oude woning. Maar als ze werden gezien? Want het huis was al verzegeld. Lea: "Dan klim ik wel door het raam. Ik ga even". Ies en Heintje lieten haar niet alleen gaan. Op het moment dat ze in het huis waren moeten omwonenden de politie hebben gewaarschuwd. Ze dachten dat er werd ingebroken. De politie is gekomen, mét de Duitsers. Vanuit de Korte Keizerstraat werd het Westerbork.

Dan klim ik wel door het raam.

Dat de familie Kropveld tussen 1 en 28 maart 1943 naar Westerbork is vervoerd kunnen we opmaken uit één van de rapporten van Becker. In zijn verslag over de periode van 1 maart tot 30 april 1943 staat te lezen:

“Weggevoerd zijn o.m.: S.P. v. Os; mevr. Izaaks-Daniels, gedoopt, spoedig gestorven; mevr. Boekdrukker-Benjamins (gedoopt); mevr. Koopman; Fam. v. Thijn (gedoopt). Hr. en mevr. Meyer Sr. (gedoopt); S. Klein; fam. Kropveld; gezin Bleiberg; mevr. Weisz-de Ploeg. Enkelen zijn vrijgekomen, meestal wegens bijzondere relaties: Peper, Z. Amstellaan 157 hs; Kisch; Monikkendam; Ameringen e.a.”

Op 28 maart schreef de kerkeraad van Urk de volgende brief aan de deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid van de Gereformeerde kerken in Nederland:

*Weleerw. en Eerw. Heeren en Broeders,
Reeds geruime tijd geleden is door den Kerkeraad alhier aan het kerkelijk bureau v/d Geref. Kerk te Den Haag verzocht, op de*

lijst der tot de Geref. Kerk behorende Joden te plaatsen de namen van de volgende personen, die van 20 Apr. '40 tot 19 Mei '42 op Urk woonachtig waren, en met wie de kerkeraad geestelijk contact hield, terwijl zij tevens de godsdienstoefeningen bijwoonden.

*Israël Samuël Kropveld, geb. 5 jan. '92 te Woerden
en zijn echtgenoot*

*Henderika de la Penha, geb. 10 jan. '95 te A'dam
en hun dochter*

Lea Kropveld, geb. 21 mrt. '24 te A'dam.

Deze personen waren sedert 19 Mei '42 woonachtig te Amsterdam, K. Keizerstraat 14 h.

Namens de kerkeraad zijn hun de bewijzen verstrekt, bedoeld in het schrijven van het Moderamen der Gen. Synode van 22 Aug. '42.

Naar ons per telefoon uit A'dam werd bericht, zijn bedoelde personen nu echter naar het Jodenkamp te Westerbork in Drente gevoerd en bestaat er gevaar voor deportatie.

Bij dezen verzoekt de Kerkeraad U de nodige stappen te doen bij de Hoge Overheid, om dit te verhinderen, en hun zo mogelijk de vrijheid terug te doen krijgen.

Met heilbede en br. gr.

Namens den Raad der Ger. Kerk van Urk

(W. Doorenbos) Praeses.

(J. van Dokkum) Scriba.

Urk, 28 Maart 1943.

Van bovenstaande brief wordt geen melding gemaakt in de kerkeraads-notulen. Misschien wilde de kerkeraad zo weinig mogelijk vastleggen over deze zaak in verband met de Duitse bezetters. Deze brief werd geschreven, nadat via de telefoon bericht uit Amsterdam was gekomen dat de familie naar Westerbork was weggevoerd. Hoogstwaarschijnlijk heeft de kerkeraad bericht hierover verkregen van mr. A.C.G. van Proosdij. Deze jurist was door de Amsterdamse kerkeraad aangesteld om in dergelijke gevallen met de Duitsers te 'bemiddelen'.

Aan Heeren Dep't voor de Corr.m/d Hooge Overheid
Willem de Zwijgerlaan 21
Den Haag.

Weloerw.en Gerw.Heeren en Broeders,

Reeds geruimen tyd geleden is door den Kerkeraad alhier aan het kerkelyk bureau v/d Gerref.Kerk te Den Haag verzocht, op de lyst der tot de Ger.Kerk behoorende Joden te plaats en de namen van de volgende personen, die van 20 Apr.40 tot 19 Mei '42 op Urk woonachtig waren, en met wie de kerkeraad geestelyk contact hield, terwyl zy tevens de godsdienstoefeningen bywoonden.

Israël Samuël Kropveld, geb.5 Jan.'92 te Woerden,

en zyn echtgenoot

Henderika de la Penha, geb.10 Jan.'95 te A'dam

en hun dochter

Lea Kropveld, geb.21 Mrt.24 te A'dam.

Deze personen waren sedert 19 Mei '42 woonachtig te Amsterdam, K.Keizerstraat 14 h.

Namens den Kerkeraad zyn hun de bewyzen verstrekt, bedoeld in het schryven van het Moderamen der Gen.Synode van 22 Aug.'42.

Naar ons per telefoon uit A'dam werd bericht, zyn bedoelde personen nu echter naar het Jodenkamp te Westerbork in Drente gevoerd en bestaat er gevaar voor deportatie.

By dezen verzoekt de Kerkeraad U de noodige stappen te doen by de Hooge Overheid, om dit te verhinderen, en hun zoo mogelyk de vryheid terug te doen krygen.

Met heilbede en br.gr.

Namens den Raad der Ger.Kerk van Urk

Urk 28 Maart 1943.

J. J. J. J.
Praeses.

J. J. J. J.
Scriba.

Deze lijst is niet te verspreiden. Het is de bedoeling dat de personen niet de bestemming van Westerbork gegeven worden en daarom is de lijst afgeleverd.
18. 5. 43

Vrijheid herkrijgen niet mogelijk.

Het antwoord

De antwoord-brief van het deputaatschap bevindt zich niet meer in het bezit van de kerkeraad van Urk. Wel was nog een afschrift te vinden in het archief van het deputaatschap Kerk en Israël te Leusden. Opvallend zijn de aantekeningen die later met potlood op deze brief zijn gemaakt. Aangezien deze aantekeningen zijn gedateerd op 5 april 1943, moet eerst naar het antwoord op bovenstaande brief gekeken worden.

Als antwoord op de brief van 28 maart ontvangt de kerkeraad van Urk een brief van 14 april van dr. A.A.L.Rutgers uit Wassenaar:

Weleerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders,

Uw schrijven van 28 Maart j.l. aan Dr. J.J.C. van Dijk inzake naar Westerbork vervoerde tot de Gereformeerde Kerk behorende Joden kwam ter afdoening in mijne handen, daar ik na de gevangenneming van Dr. van Dijk met de correspondentie van Deputaten belast werd.

Wat het gevaar voor deportatie betreft, is nog dezer dagen door Commissaris-Generaal Schmidt bij een onderhoud aan den Secretaris der Ned. Herv. Synode de verzekering herhaald, dat personen in het bezit van de kerkelijke verklaring te Westerbork "gesperst" worden en niet worden gedeporteerd.

Pogingen om bedoelde personen hun vrijheid te doen herkrijgen, hebben op dit oogenblik helaas geen kans van slagen. De Deutsche autoriteiten staan op het standpunt, dat ook de Christen-Joden geconcentreerd moeten worden. De gezamenlijke kerken zijn hierover nog in onderhandeling met de betrokken autoriteiten. Zodra daarbij positieve resultaten bereikt zijn, zal daarvan aan de betrokkenen en aan de Kerken mededeling gedaan worden.

Met broedergroeten en heilbede,

Hoogachtend,

(A.R.)

w.d. Voorzitter.

Deze brief van 14 april 1943 wordt op de eerstvolgende kerkeraadsvergadering van 16 april behandeld. De scriba tekent op:

"Bericht is gekomen van de Dep. voor Correspondentie met de hoge Overheid, dat de Fam. Kropveld in Westerbork (Dr) is geconcentreerd. En dat als nog pogingen worden gedaan tot in vrijheidstelling. Als kennisgeving aangenomen."

Wassenaar, 14 April 1943.
Hertelaan 3.

Aan den Raad der Gereformeerde Kerk.

p/a Den Weleerwaarden Heer Dr. W. Doorenbos.

Urk.

Weleerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders,

Uw schrijven van 28 Maart j.l. aan Dr. J. J. C. van Dijk in zake naar Westerbork vervoerde tot de Gereformeerde Kerk behoorende Joden kwam ter afdiening in mijne handen, daar ik na de gevangenneming van Dr. van Dijk met de correspondentie van Deputaten belast werd.

Wat het gevaar voor deportatie betreft, is nog dezer dagen door Commissaris-Generaal Schmidt bij een onderhoud aan den Secretaris der Ned. Herv. Synode de verzekering herhaald, dat personen in het bezit van de kerkelijke verklaring te Westerbork "gesperst" worden en niet worden gedeporteerd.

Pogingen om bedeelde personen hun vrijheid te doen herkrijgen, hebben op dit oogenblik helaas geen kans van slagen. De Duitse autoriteiten staan op het standpunt, dat ook de Christen-Joden geconcentreerd moeten worden. De gezamenlijke kerken zijn hierover nog in onderhandeling met de betrokken autoriteiten. Zoodra daarbij positieve resultaten bereikt zijn, zal daarvan aan de betrokkenen en aan de Kerken mededeeling gedaan worden.

Met broedergroeten en heilbede,

Hoogachtend,

wd. Voorzitter.

Brief 14 april 1943.

Nóch de kerkeraad nóch de schrijver van de brief weten dat de familie Kropveld op 6 april isgetransporteerd vanuit Westerbork en op 9 april is vergast in het vernietigingskamp Sobibor. Blijkbaar is de brief van de kerkeraad van Urk opnieuw onder ogen gekomen van dr. Rutgers en

heeft hij toen met potlood een notitie gemaakt. De krabbels van “A.R.” kunnen als volgt worden ontcijferd:²⁸

“Door Deutsche autoriteit nog dezer dagen aan ds. de Wilde verzekerd, dat personen met de verklaring in Westerbork gesperrrt worden en niet worden afgevoerd.

A..R., 5/IV '43.

Vrijheid herkrijgen niet mogelijk”²⁹

Zoals wij nu weten, bleek deze mededeling over ‘gesperrrt worden’ helaas elke grond te missen daar de instantie, die met name voor de deportaties verantwoordelijk was (de “Zentralstelle für jüdische Auswanderung, Aus der Fünten e.a.”) geen enkele waarde hechtte aan dergelijke verklaringen doch uitsluitend genoegen nam met een bewijs, dat men voor 10 mei 1940 in een protestantse kerk gedoopt was. Het maakte uiteindelijk allemaal weinig uit: in september 1944 werden ook de gedoopten gedeporteerd naar Theresienstadt. De ‘Angehörigkeitserklärung’ was binnen een maand al waardeloos.³⁰ Voor de Kropvelds heeft het ook niet geholpen. De aantekening van Rutgers liet aan duidelijkheid niets te wensen over: “*Vrijheid herkrijgen niet mogelijk*”.

Israël Samuël Kropveld. 5 januari 1892 – 9 april 1943, Sobibor. Vergast.

Hendrika de la Penha. 10 januari 1895 – 9 april 1943, Sobibor. Vergast.

Lea Kropveld. 21 maart 1924 – 9 april 1943, Sobibor. Vergast.

Judentransport aus den Niederlanden - Lager Westerbork -
 am 6.April 1943.

Name: (bei Frauen auch Geburtsname)	Vorname:	Geb.Datum:
Koster	Sara	25.3.28
Koster	Hartog	3.3.61
Koster	Jacob	28.8.66
Koster	Jacob B.	14.2.00
Koster-Les	Saartje	6.1.99
Koster	Henriette	2.12.31
Koster-Barnstein	Sara	12.12.62
Krant	Johanna	25.4.88
v.Kreveld	Abraham	30.11.88
v.Kreveld-Pront	Klaartje	21.3.93
Krieker	Kaetje	20.5.00
Krieker-Tas	Rachel	12.1.70
Krieker	Samuel	31.12.73
Kroet	Abraham	2.3.07
Kroet-Klein	Rosette	6.11.03
Kroet	Harri	24.5.36
Kronenberg-Josepha	Anna S.	21.5.71
Kronenberg-Melhado	Doortje	8.10.08
Kronenberg	Sientje	4.2.34
Kronenberg	Barend	11.8.83
Kronenberg	Salomon	6.11.24
Kropfeld	Israel	5.1.92
Kropfeld-de la Penha	Henrika	10.1.95
Kropfeld	Lea	21.3.24
Kropveld	Betje	1.4.96
Kuyt	Rika	15.1.76
Kunstenaar	Levie	17.11.83
Kupferman	Klaarel	11.12.92
de Laaij	David	7.8.32
de Laaij-de Leeuw	Esther	25.10.93
Lacks	Hans,Albert	12.3.97
Lacks-Ledermann	Hildegard	30.11.03
Lacks	Gerd	22.12.27
Lackmaker-Enden	Pijtje	30.8.60
Lackmaker	Mozes	19.7.95

Transportlijst 6 april 1943.

Sipora en haar kinderen

Sipora Segal. 6 oktober 1913 – 16 april 1943, Sobibor. Vergast.

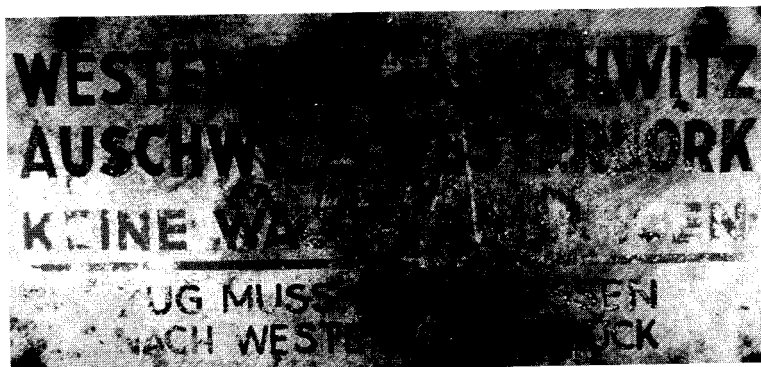
Israël Samuël Kropveld. 25 mei 1935 – 16 april 1943, Sobibor. Vergast.

Abraham Kropveld. 5 september 1936 – 16 april 1943, Sobibor. Vergast.

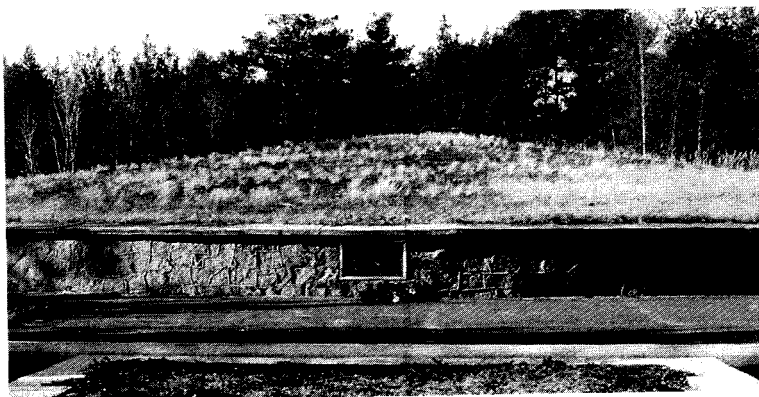
Leentje Kropveld. 25 november 1937 – 16 april 1943, Sobibor. Vergast.

Samuël Marcus Kropveld. 5 augustus 1940 – 16 april 1943, Sobibor. Vergast.

Marcus Kropveld. 17 september 1941 – 16 april 1943, Sobibor. Vergast.

Bord aan de trein.

As van meer dan 250.000 mensen te Sobibor.

Folgende Personen aus Amsterdam sind am 13. 4. 43 via Lager Westerbork
abgereist.

301. Gobetz-Flaankramer	Klara	24.10.79	X	Tugelaweg 101
302. Turkama-Knoop	Elizabeth	30. 1.73	X	Dijkstr.19
303. Kok	Elias	12.11.69	X	Lutmastr.209
304. Plukker-Kokernoot	Naatje	23. 9.95	X	Swammerdamstr.48
305. Kokernoot	Stella	11. 6.08	X	Amsteldijk 21
306. Lauw-van Kolm	Bloeme	17. 8.80	X	Diezerstr.30
307. Kolthof	Aron	19. 8.79	X	Kolenbeekstr.12
308. Italiaander-Komkomer	Esther	9. 7.79	X	18.Boehavestr. 13
309. Pront-Kool	Alida	22. 3.07	X	Lepelstr.86
310. Kool	Betty	14. 9.39	X	Pl. Kerklaan 6
311. Eijman-Kool	Eva	12. 6.04	X	Vrolikstr.81
312. Turfrijer-Kool	Janafe	4. 6.94	X	Magerfonteinstr.9
313. Kool	Levie	28.10.12	X	Pl. Kerklaan 6
14. Koord	Emmamiel	13.11.69	X	Kinderdijkstr. 17
315. Isaac-Koord	Leentje	10. 4.70	X	1e. Reijstr. 10
316. Kopuit	Marcus	22. 3.82	X	Kerkstr. 406
317. v.Leer-Korthoe	Sophia	8. 11.99	X	Gelderschedade 63
318. Koster	Jetje	11. 3.98	X	Amstellaan 163
319. Mok-Koster	Judic	7. 9.87	X	Smitstr. 53
320. Aluin-Kraal	Rachiel	26.11.94	X	Saffierstr.80
321. Krailshaimer	Kuyt	3. 3.26	X	Scheldepl.6
322. Krant	Haxtog	19. 9.57	X	Nw. Amstelstr.16
323. Krant	Salomon	27. 4.72	X	Swammerdamstr.47
324. Swart-Krotechmann	Wilhelmina	11.11.61	X	Pl. Kerklaan 15
325. Krieker	Salomon	31.12.01	X	Sigeldstr.66
326. Kropfeld	Abraham	5. 9.37	X	Rapenburgerstr. 14
326. Kropfeld	Israel	25. 5.35	X	" "
327. Kropfeld	Leentje	25.11.37	X	" "
328. Kropfeld	Marcus	17. 3.41	X	" "
329. Kropfeld	Samuel	5. 8.40	X	" "
330. Hakkert-Kussel	Elia	21. 9.85	X	Sloestr. 9
1. Knijt	Hanna	16. 9.97	X	Weissenbruchstr. 20
332. Kijl	Salomon	13. 2.93	X	de la Reijstr. 14
333. Labzowski	Lion	26. 8.02	X	Andriesstr. 33
334. de Lange	Abraham	23. 6.02	X	Koestr. 15
335. de Lange	Levie	10. 7.35	X	" "
336. de Lange	Machiel	4. 10.32	X	" "
337. de Lange	Samuel	10. 1.32	X	" "
338. v.d.Bokke-Lap	Clara	10.10.89	X	Alkerstr.36
339. v.d.Bokke-Lap	Klaartje	19. 3.01	X	Soendastr. 35
340. Rodrigues Garcia-Leeda	Rachiel	23. 8.63	X	Kariottepl. 2
341. van Leer	Mietje	8. 8.35	X	Gelderschedade 63
342. Snoek-de Leeuw	Beletje	16. 4.86	X	Snoekjesgr. 11
343. Spit-de Leeuw	Elizabeth	6. 8.96	X	Vechtstr. 8
344. J. de Leeuw	Helijntje	11. 8.99	X	Linaeusparkweg 72
345. Jeger	Johanna	24. 1.85	X	Biesboschstr. 26
346. Simons-Lehmann	Alida	6. 3.89	X	Transvaalpl. 3
347. Lelie	Emanuel	17. 7.85	X	" "
348. Casseres-Lelie	Sara	23. 7.71	X	Tugelaweg 35
349. Lemberger	Elkan	29.12.82	X	Nw. Amstellaan 35

Nr. 326 ist irrthümlich 2x angeführt

Abgereist.

Vór oenze ogen...

Ze woenden bij oens in de straot, in Wijk achte after bij Leen van Janne van Harm. Japien de Joode wórd' ie in de volksmoend eneumd, mit z'n vrouwe in Lea, 'rluiers dochter. IJ liep mit een karre duur 't dÛrp mit 'negosie' zoas ze dat in Amsterdam zeggen.

IJ verkoft van alles, je kónnen 't niet zo gek opneumen of Japien ad 't. Ziepkloppers, in mattekloppers in ofwaskwasten, in langerst de kaanten van de karre óngen baolepies in maanden te bungelen. Ad je een puntelîepertjen nodig, bij Japien vóng je gîen bót.

In de ouwe maolderije van Ide Bode ad' ie tafels óp skragen stoon in daor was alles op eut-estald, in laoter bij Roelof van Rinke in de poort. Lea, z'n dochter, liep mit een maande vól dinderderijtjes in snuusterijtjes bij de duren langerst. Ze ullen alle Joodse fienstdagen. Mit Paosen brochten ze ok bij oens óngezuurde koeken, matzes in bótterspritsen. 'Juffrouw', zo neumden we Japien z'n vrouwe, een echte Jodinne óm te zien in Lea ok, maar Japien ad' blónd aor. De juffrouw kón zo lekker bakken.

Vaak kwammen ze 's aves over 't kiepenokke ene klimmen óm een bekkien, in dan dingen we spelletjes in raoseltjes ópgîeven. In dan zeen Japien: "Moet je goed oore wat ik vertel", mit 'n tikkien Amsterdamse humor. "Ik eaw ze niet ekind, maar 't is net duur de veraolen in erineringen of ik 'r bij ewest eaw.

Ien raoseltjen is vaak bij oens verteld in eus, toe vroegen ze an Lea: "wiet jie 't verskil tussen de peep van de Geusau in joen broekspeepen?". "Nou", zegt ze, "simpel sat, de pijp van de Geusau rookt en mijn broekspijpe roken niet". "Mis" zeenen we, "de Geusau ét îene peep in joen broek ét 'r twîe". Zo adden ze evengoed lol al wòrde alles verdeusterd in óm acht uur móg je niet maar beuten.

Ze binnen 'n keer duur 't kiepenokke ene evullen in de dónkerte, maar dat was 't argste niet. Ze kriegen bericht dat 'rluiers zuun David in skoondochter Ruth óp-epakt wazzen in Rachel, 'rluiers twiede dochter, was nog in Amsterdam. Verdriet in spanning in ónzîekerheid eawen ze mîe-emaakt in toe wórdén ze zelf óp-epakt.

Nooit eawen we maar wat van d'rlui oord. Dijkstra, een man van 'Stichting Wees een Zegen', die de 'bleekneusies' eut Amsterdam óp Urk brocht, ét alles of-ewest vór oens, maar overal nul óp 't rekest.

We eawen de gevallenen wier erdocht. Oenze vrijheid die ze mit 'rluiers leven mózzen bekopen. We eawen an Japien in z'n gezinnetjen

edocht oe ze de straot eutgingen in ómme kîeken, in dat zeen m'n moeder zo vaak: "We dorsten 'rlui gien gedag te zeggen, dat gat altees mit je mîe keend. Maar as ze nou 'rs kónnen zien dat wij 45 jaor laoter Profesieën in vervulling zien gaon. Van 't noorden koemen de Joden teus in van 't zuien (Jesaja 43). We eawen Dodenerdinking ad' in de Bevrijding evierd, maar we wieten dat de Grote Bevrijdingsdag kómt..."³¹

Trijnie van Eerde-Snoek

Mei 1994. Keetje legt bloemen.

Laanstraat 30
1211 HH Hilversum
Tel.: (035) 23 92 38
Fax: (035) 24 36 54

IS HET NIET TE LAAT ??

door rabbijn J.S.Jacobs

Een geschreven monument ter nagedachtenis aan de Urkse familie Kropveld. Komt dit monument niet wat laat en... bijna 50 jaar na de bevrijding..... is het niet genoeg? Moeten we blijven herdenken, ieder jaar weer? We zijn nu toch vrij.

Ja, we moeten m.i. blijven herdenken, want de Kropvelds keerden niet terug, zij werden niet bevrijd, maar zij verdwenen in de moordende duisternis van de vervolging. Maar ook zij die de bevrijding mochten beleven, na concentratiekampen, na onderduik, na een niet te beschrijven lijdensweg, ook voor velen van hen was de bevrijding niet het begin van de vrijheid maar het einde van de afschuwelijke nachtmerrie. Velen van hen gaan begrijpelijkerwijs nog steeds gebukt onder de ontberingen van toen.

Maar los van het persoonlijke leed van de slachtoffers van toen en nu: Is de wereld veranderd? Heeft de wereld een les geleerd? Zijn we echt bevrijd?

Toen het Joodse volk uit de slavernij van Egypte was weggetrokken was er desondanks nog geen sprake van een echte bevrijding, want de Farao zat hen nog op de hielen. Er was nog een reële dreiging dat de slavernij en vervolging weer grip op het joodse volk zou kunnen krijgen, en dus kon er geen sprake zijn van echte vrijheid.

We zijn bijna 50 jaar geleden bevrijd, maar de dreiging van toen is nog steeds en wellicht meer dan ooit aanwezig....

"ותשובה ותפילה וצדקה"

מעבירין את רע הגזרה

"BEROUW, GEBED EN LIEFDADIGHEID KUNNEN HET ONHEILVOLLE VONNIS AFWENDEN", zo zeggen wij in onze gebeden tijdens de dienst op Rosj Hasjana (Joods Nieuwjaar).

תשובה [tesjoewa] vertalen we met berouw, maar de letterlijke vertaling luidt "inkeer". Berouw over een misstap is niet voldoende en niet echt zinvol. Van ons wordt verlangd berouw over het verleden met als doel dat in de toekomst de misstappen niet meer zullen plaatsvinden. Dat is tesjoewa, werken aan een goede toekomst lerend van de fouten van het verleden.

Brief Rabbijn J.S. Jacobs.

תפילה [tefilla] vertalen we gewoonlijk met "gebed". Gebed komt van het duitse woord "beten", hetgeen "vragen" betekent. Maar ons gebed is zeker niet alleen "vragen", het is jezelf een spiegel voor houden, een zelfonderzoek: waar sta ik in de wereld, hoe is mijn opstelling ten opzichte van G'd en ten opzichte van mijn medemens? Handel ik alleen vanuit egoïstische motieven, of ben ik ook in staat om te doen zonder er zelf beter van te worden?

צדקה [tsedaka] is geen "liefdadigheid". Liefdadigheid betekent dat ik lief ben. Ik ben vermogend en ben zo vriendelijk om anderen daarvan te laten profiteren. De juiste vertaling van tsedaka is "gerechtigheid". De hulp die ik aan de medemens verleen, de steun die ik hem geef, is geen vorm van vrijblijvende liefdadigheid van mij, maar de ander heeft "recht" op mijn hulp. G'd heeft mij kracht en /of geld gegeven om er anderen van te laten profiteren en genieten.

Laten wij toch pogen om het "onheilvolle vonnis" dat helaas weer overal in de wereld toeslaat, ook in Europa, "af te wenden", door te werken aan een goede toekomst. Een toekomst waar geen plaats is voor haat en vijandschap. Laten wij toch vooral blijven herdenken. En ook de jeugd vertellen hoe mensen kunnen veranderen in beesten, in onmenssen, en dan onderscheid gaan maken tussen de een en de ander, tussen mensen en übermensen. Dat ieder zichzelf steeds onder de loep moet nemen om te zien hoe hij/zij leeft en dat we steeds moeten weten dat het helpen van de medemens een plicht is waaraan wij ons hebben te onderwerpen.

Ik meen nu niet te zeggen: laten wij deze gedachten tot ons nemen "opdat de uitroeiing van ver-Urkte joodse familie toch nog zin heeft gehad", want hun vergassing was het summum van on-zin en waan-zin.

Dit boek is meer dan een geschiedenis-boek. Het is een geschreven monument dat oproept en waarschuwt. Opdat het nimmer meer zal gebeuren, terwijl op zoveel plekken in de wereld het onvatbare helaas al weer geschiedt.....

Noten

1. 'Sjoa' is het Hebreeuwse woord voor 'catastrofe'. Het is ook de aanduiding geworden voor de Jodenvervolging in Europa van 1933 tot 1945: de georganiseerde planmatige vernietiging door het Duitse nationaal-socialisme van zes miljoen joden. 'Holocaust' is een Grieks woord dat 'volkomen brandoffer' betekent. M.i. kan zo'n term – zeker door buitenstaanders – in dit verband zeker niet worden gebruikt.
2. Jelle van Slooten, *Het leven en sterven van Japien de Joode en zijn gezin, "Het Urkerland"*, 4 mei 1992.
Jelle van Slooten, *Japien de Joode. Een vervolg*, "Het Urkerland", 9 februari 1993.
3. In totaal zijn 131 personen met de familienaam Kropveld omgekomen in de concentratiekampen.
4. In het bijzonder noem ik Henk du Gardijn (overleden 1993), Jelle Kapitein, Joke Scheepstra, Karel Spoor en Rinus van Warven.
5. Leden van het Comité gedenkteken Familie Israël Samuël Kropveld waren: Leendert Brouwer, Klaas Hakvoort (overleden 28 september 1994), Rabbijn J.S. Jacobs, Trijnie van Eerde-Snoek, Piet Pasterkamp, Jelle van Slooten.
6. Hij nam het op zich het manuscript grondig door te lezen, waarvoor mijn hartelijke dank.
7. S. de Wolff, *Geschiedenis der Joden in Nederland*, Amsterdam 1946.
8. De brief van A. Italie luidde:

Den Weledelen Achtbaren Heer Burgemeester te Urk,

Weledelen Achtb. Heer!

Met het oog op de veele comite's, die van stad tot land worden zamengesteld ter ondersteuning der vervolgte Israelieten in Rusland, waagt het de ondergeteekende, ook een bede bij uweledelen Achtb. Heer te doen, met een nederig verzoek om ook, indien het kan zijn, dusdanig Comité ten uwent te willen zamen stellen, ter inzameling van gelden voor de zoo erg geteisderde Israelieten. Uedel Achtb. alle gruwelen die de Israel. moeten ondergaan, te schetsen, zal wel overbodig zijn, dit zal U.W.E.A. wel in de Nieuwsbladen gelezen hebben.

Ondergeteekende bekend met U aller gezindheid jegens Israel, twijfeld dan ook niet of U.W.E.A. zult deze goede daad wel willen bevorderen, door b.v. een colecte voor dat doel te willen houden en zal van de giften in de Nieuwsbladen melding worden gemaakt. Tot het in ontvangst nemen dezer gelden, zijn bereids gekozen, de Heeren F.Q. Sleswijk en mijn persoon die zich met de meeste achting noemt W.E.A.H.

UweEdeles Achtb. d.v.d.

A. Italie

Leraar bij de Israel.
gemeente te Lemmer
Lemmer 28 Mei 1882.

9. Archief Gereformeerde Kerk te Urk, brief van december 1923.
10. Met dank aan Gert van Klinken te Kampen die een proefschrift voorbereidt over zending onder de joden in Nederland.
11. We komen bijzondere figuren tegen in de familie Kropveld. Ik noem dr. A. Kropveld (eenbekend röntgenoloog) en dr. S.M. Kropveld (een bekende chirurg die grote vorderingen in de medische wetenschap heeft gemaakt op het gebied van de hartchirurgie). De laatste overleefde de concentratiekampen Mauthausen, Auschwitz en Ebensee. Een van de opmerkelijkste kinderen uit het geslacht Kropveld was Eliëzer Kropveld, geboren in 1840 te Coevorden. Eliëzer was een broer van de grootvader van Israël Samuël. In de familiechroniek wordt over hem verteld: *“Zijn ouders, Arend (Aron) Kropveld en Saartje Levie Roos waren streng orthodox Joods. De vele gangen naar de synagoge verveelden Eliëzer. Hij had zijn moeder innig lief en zijn vader, die vlak vóór zijn geboorte hersteld was van een ziekte, noemde hem uit dankbaarheid Eliëzer [Eliëzer betekent “Mijn G'd is hulp”, JvS]. Toch stierf Aron drie weken na Eliëzer's geboorte aan een borstkwaal. “Lezer” ging in het Nieuwe Testament lezen en kreeg belangstelling voor het christelijke geloof. Hij kwam in aanraking met Ds. Moolhuizen van de Afscheidenen en streed om een goed christen te worden. Geen wonder dat zijn joodse familie, vooral zijn ooms en tantes, woedend waren. Hij werkte een tijdje als kantoor- en winkelbediende bij de Joodse familie Denneboom in Emmelkamp (Emlichheim) vlak over de grens. Daar werd hij na verloop van tijd en na een hevige ruzie ontslagen. Hij ging naar zijn vrienden en werd in Schoonebeek gedoopt. De Afscheidenen gaven hem geld om in Kampen theologie te studeren. Hij had eerst nog manufacturen aangeboden en christelijke boeken verkocht in Stadskanaal. Zijn moeder stierf in 1861 en toen ergerde hij zich dat hij sjiwwa moest zitten [sjewa is zeven in het Hebreeuws, JvS] en zeven dagen rouw moest bedrijven. [Inplaats van stoelen, gebruiken de rouwenden dan kussens op de vloer of lage krukjes om op te zitten, JvS]. Psalmen zingen en luidkeels bidden was beter! Als dominee “stond” hij in Alblasserdam, Waddinxveen en nog een paar andere plaatsen. Hij schreef een boek “Uit Duisternis tot Licht”, bedoeld voor zending onder de Joden. Bijzonder schrijnend is het om na de Holocaust een passage in dit boek te lezen waarin hij zegt dat de verstrooiing en het lijden van de Joden hun eigen schuld is, omdat ze Jezus niet als Messias hebben erkend. Hij stierf in 1920”.*
L. Kropveld, *Een genealogisch onderzoek van het geslacht Kropveld*, 1985.
12. De kinderen van David Salomon Kropveld en Grietje Gans. Achter hun namen staat tussenhaakjes de geboorte- en eventueel overlijdensplaats- en datum.

1. Alida Kropveld, ... – 04-12-1967.
Gehuwd met Lheman Kropveld, Bellingwolde 17-05-1889 – Auschwitz 29-10-1942.
2. Israël Samuël Kropveld, Woerden 05-01-1892 – Sobibor 9-4-1943.
Gehuwd met Hendrika de la Penha, Amsterdam 10-01-1895 – Sobibor 9-4-1943.
3. Samuël Kropveld, Amsterdam 11-03-1894 – Auschwitz 22-04-1943.
Gehuwd met Goedje van Cleef, Amsterdam 28-08-1892 – Sobibor 7-5-1943.
4. Betje Kropveld, Groningen 1-04-1896 – Sobibor 9-4-1943.
5. Saartje Kropveld., Groningen 5-02-1898 – Sobibor 7-5-1943.
Gehuwd met Theeboom.
6. Jetje Kropveld, 1904.
Gehuwd met ... Jacobs, Auschwitz 12-10-1942.
7. Mietje Kropveld, Amsterdam 22-02-1908 – Sobibor 9-4-1943.
Gehuwd met B. Vleeschdrager, Blechhammer 30-11-1943.
8. Keetje Kropveld, 28-12-1902.
Gehuwd met Jacobus Johannes Stam, 16 -07-1899 – 25-12-1974.
9. Klaartje Kropveld., Nijmegen 23-12-1899 – Auschwitz 25-1-1943.
Gehuwd met Jonas Kropveld.
13. De Kleine Courant in: "Het Urkerland", *Brief uit Gouda*, 3 mei 1991.
14. Tussen 1942 en 1944 herbergde Pieter Hakvoort, samen met zijn familie, allerlei mensen die door de Duitse bezetters werden gezocht. Onder hen bevonden zich piloten en joden. In de timmerschuur (Wijk 1-20) van hun scheepswerf vonden ze tijdelijk een veilig onderkomen. Geholpen door o.a. Cor Kramer (overleden in april 1945), die zorgde voor de benodigde bonkaarten, konden de onderduikers onder de schaaftank in de timmerschuur verblijven. In april 1944 is dit verraden. Pieter Hakvoort werd samen met zijn dochter en aanstaande schoonzoon Andries Pasterkamp weggevoerd. De dochter werd na enkele dagen weer vrijgelaten. Pieter Hakvoort en Andries Pasterkamp zijn omgekomen in het Duitse concentratiekamp Hamburg – Neuengamme. Hun namen staan vermeld op het Urker monument voor de gevallen in de Tweede Wereldoorlog.
15. De Oprechte Urker, *Een belangrijke aanwinst*, 4 mei 1940.
16. De Kleine Courant in: "Het Urkerland", *Brief uit Gouda*, 3 mei 1991.
17. Voor een uitgebreide beschrijving van deze pogrom, razzia en februaristaking: Abel Herzberg, *Kroniek der Jodenvervolging 1940-1945*, Amsterdam, 1985. Ook opgenomen in: L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag, 1969-1991; J. Presser, *Ondergang – De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945*, 's-Gravenhage, 1965.
18. Abel J. Herzberg, *Kroniek der Jodenvervolging, 1940-1945*, Amsterdam 1985.

19. Gemeentearchief Urk, Ingekomen stukken 1941, No. 410.
20. Gemeentearchief Urk, Ingekomen stukken 1941, No. 525.
21. Gemeentearchief Urk, Ingekomen stukken 1942, No. 179 en No. onbekend (28 april 1942).
22. *Documenten van de Jodenvervolgung in Nederland 1940-1945* (uitgave Joods Historisch Museum, Amsterdam). 1979.
23. De Kleine Courant in: "Het Urkerland", *Brief uit Gouda*, 3 mei 1991.
24. Ds. J.M. Snoek is van mening dat "onder normale omstandigheden... geen enkele kerk personen, die onder 2 en 3 vielen, als lid (zou) hebben beschouwd", in: *De Nederlandse kerken en de joden*, 125.
25. De Gereformeerde Kerken maakten toen deel uit van een zeer besloten gemeenschap met een uitgesproken eigen identiteit. Het verkrijgen van het lidmaatschap was aan strenge voorwaarden gebonden (belijdenis des geloofs na een grondige en langdurige voorbereiding). Dit geldt ook voor de Gereformeerde kerk van Urk.
26. Dr. J.H. Becker nam tijdelijk waar bij de arbeid van de zending onder de joden voor Ds. C.Kapteyn, die in mei van dat jaar was opgepakt als gijzelaar.
27. In de kamer was naast Japen, Heintje en Lea nog een aantal familieleden aanwezig. Waarschijnlijk ook Japen's zuster Betje Kropveld. Zij kwam op dezelfde datum om in Sobibor als haar broer, schoonzuster en nichtje.
28. Ds. G.C. Hovingh heeft in 1991 een onderzoek "*naar de inspanningen van de Nederlandse Kerken in het algemeen en van de Gereformeerde Kerken in het bijzonder t.b.v. de vervolgte joden en christen-joden voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog en het mogelijke effect ervan*" afgesloten (niet gepubliceerd). De titel: "*EINER CHRISTLICHEN KONFESSION ANGEHÖRIG*". In mei 1995 zal een studie van zijn hand verschijnen (zie literatuurlijst).
29. Verklaring (van de hand van ds. Hovingh): "*Door Deutsche autoriteit (onder Commissaris General Schmidt = Seyss-Inquarts rechterhand, de "Generalkommissar zur besonderen Verwendung" Fritz Schmidt; de "autoriteit" is zeer waarschijnlijk zijn plaatsvervanger, Hauptmann Gruffke, of zijn adjudant, Bühner geweest) nog dezer dagen aan ds. de Wilde (= dr. W.J. de Wilde, waarnemend secretaris-generaal van de Alg. Synode der Ned. Hervormde Kerk) verzekerd, dat personen met de verklaring (= de bewuste z.g.n. 'Angehörigkeitserklärung', die de fam. Kropveld vanwege de Gereformeerde Kerk van Urk heeft ontvangen) in Westerbork gesperrt worden en niet worden afgevoerd. A.R. (= dr. A.A.L. Rutgers, deputaat voor de correspondentie met de Hoge Overheid) 5/IV '43. Vrijheid herkrijgen niet mogelijk*".
30. Ds. G.C. Hovingh, *Einer Christlichen Konfession Angehörig*, niet gepubliceerd, 1991.
31. Met dank aan mw. T. van Eerde-Snoek, *In toe worden ze vor oenze ogen wegevoerd!*, in: 'Het Urkerland' 4 mei 1992.

Verklarende woordenlijst

Overgenomen uit: Woordenlijst van het Jodendom, Nijkerk, 1988.

Besnijdenis het ritueel waarbij de voorhuid van de penis wordt verwijderd, het geen moet plaatsvinden op de achtste dag. Het gebod daartoe staat in Gen. 17:10-14. Veelal krijgt het kind dan ook zijn naam. Vroeger verrichtte de vader zelf deze handeling, later een gekwalificeerd besnijder (*de moheel*), thans meestal een chirurg. In sommige gebeden dankt de joodervoor dat G'd 'het teken van het Verbond dat Hij eens met Abraham heeft gesloten, aan zijn lichaam heeft willen bevestigen'.

De verklaring van dit ritueel luidt als volgt: de besnijdenis bewerkstelligt de opname in het Verbond met Abraham. De jood-geborene, een zoon van het Volk des Verbonds, wordt geheiligd door het verbondsteken en wordt daarmee een lid van het Bondsvolk.

De besnijdenis kan zowel in de synagoge als thuis plaatsvinden. Er staat een stoel gereed, waarop een ogenblik het kind wordt neergelegd. Deze stoel is symbolisch bestemd voor de profeet Elia, die streng optrad tegen pogingen de besnijdenis te laten verdwijnen en van wie ook is geschreven dat hij terugkomt voordat het Messiaanse tijdperk aanbreekt, dat wil zeggen voor de Messias komt. Nu wordt het kind aan de sandék gegeven, dat is de man wiens knieën 'als altaar zullen dienen waarop de besnijdenis plaatsvindt', welke daartoe op de stoel plaats-neemt.

In de tijd van de Tenach (hebreeuwse bijbel, het Oude Testament) was dit gebruik bij andere volkeren bekend, maar op andere, hygiënische gronden.

Chanoekafeest 'Inwijdingsfeest'. Chanoeka wordt gevierd ter herdenking van het feit, dat in 167 vóór de christelijke jaartelling de priester Mattathias of Mattitjahoe met zijn zonen en volgelingen de strijd aanbond tegen de Syriërs met hun griekse cultuur.

De eigenlijke reden was de onderdrukking van de joodse godsdienst en de hellenistische invloeden binnen de joodse gemeenschap, die de joodse traditie en de joodse cultuur dreigden te verdringen. 'Na een lange strijd onder aanvoering van de zoon van Mattathias, Juda de Makkabeeër, werd de overwinning bevochten, de tempel weer gereinigd en de dagelijkse dienst hervat. Voor het aansteken van de Menora, de gouden kandelaar, was nog slechts één kruike olie aanwezig, waarop het zegel van de hogepriester stond. De traditie verhaalt, dat dit ene kruike toereikend was voor acht dagen. De overwinning in de strijd voor de joodse zelfstandigheid als geloofsgemeenschap is de oorsprong van dit feest. Het verhaal kan men vinden in de Boeken der Makkabeeën, nog altijd een belangrijke bron voor de joodse geschiedenis tussen 175 en 135 vóór de christelijke jaartelling.

Gedurende acht dagen steekt men lichtjes aan. De 1ste dag één aan de rech-

terkant van de Menora, en vervolgens elke dag één meer. Men steekt ze aan van links naar rechts en zegt daarbij een zegenspreuk. Vanwege deze acht dagen heeft de Menora acht lichten. De kaarsen mogen niet als lichtbron dienen, louter als herinnering.

Choeppa baldakijn, opgesteld in de synagoge of elders tijdens een huwelijks-voltrekking.

Ge-bensjt van ‘**Bensjen**’: ‘zegenen’, gezamenlijk dankgebed, in het bijzonder na de maaltijd.

Huwelijksplechtigheid het bruidspaar staat meestal onder een baldakijn, de ‘choeppa’, symbool van het huis dat zij nu samen gaan bewonen. Degene die de plechtigheid leidt, zegt zegenspreuken, waarbij hij een beker wijn in de hand houdt. Hij leest de eeuwenoude formuleringen van de trouwakte, de ‘ketoeba’, die reeds is getekend voordat de plechtigheid begon. Daarvan bestaan tegenwoordig moderne versies. Ten teken van hun verbondenheid drinken bruid en bruidegom uit de ene beker. Wanneer de bruidegom de ring aan de vinger van de bruid schuift, zegt hij: “Ziet, gij zijt aan mij gewijd door deze ring, naar de wet van Mozes en Israël”. Oud gebruik is dat de bruidegom even de sluier van de bruid oplicht, want aarst vader Jakob werd bedrogen en nam onwetend een andere vrouw dan de bedoeling was (Genesis 29). De bruidegom trapt het glas stuk, een gebruik dat verschillend wordt uitgelegd maar meestal wordt geduid als een herinnering aan de verwoeste tempel.

Kasjroet alles wat de spijswetten betreft.

Keppeltje kalotje gedragen door joodse mannen waarvan de oorsprong niet geheel duidelijk is. Eén verklaring – uit meerdere – luidt: Het kalotje fungeert als symbool van eerbied; er moet een scheiding zijn tussen de hemelwoonplaats van G’d en mijn hoofd. Bovendien gold in de oudheid het blootshoofd zijn als teken van vrijheid terwijl de slaven een soort muts moesten dragen. Met zijn hoofddekseel wil de jood zeggen dat hij een knecht van G’d is, een knecht die vrijwillig het juk van het hemelrijk op zich heeft genomen.

Matsa of Matse: ongezuurd brood, d.i. brood zonder zuurdeeg of gist, dat met Pesach wordt gegeten.

Pesach ‘Paasfeest’: het feest ter herinnering aan de Uittocht. Pesach betekent ‘voorbijgaan’. De engel des doods ging de huizen van de joden voorbij, in tegenstelling tot die van de Egyptenaren. Elke eerstgeboren zoon en elke mannelijke eerstgeboorte onder het vee stierf in deze laatste van de ‘tien plagen’. Op de acht dagen dat het feest duurt, beginnend en eindigend als een volle sjabbat, wordt vol vreugde de bevrijding gevierd. De jood behoort het verhaal te beleven alsof hijzelf in Egypte heeft gewoond en weet wat slavernij is. Pesach

wordt gevierd vanaf de 14e dag van de eerste maand, beginnend de avond tevoren.

Overeenkomstig het gebod in Exodus 12 moest de israëlitische huisvader een eenjarig mannelijk lam slachten, en het bloed aan de deurpost strijken, wat voor de engel het teken was geweest om voorbij te gaan. Het lam werd gebraden en gegeten met ongegist brood (matse) en bittere kruiden. Wat overbleef moest worden verbrand. Men moest het eten 'met de lendenen omgord', met de voeten geschoeid en de staf in de hand, precies zo reisvaardig als destijds in de nacht. In de tijd van de tempel werd de taak van de huisvader overgenomen door de Levieten. Later herleefde de feestelijkheid weer in de kring van het gezin.

Pesach is niet alleen de geboortedag van het joodse volk, maar ook de dag van de verkondiging van de vrijheid. De les van Pesach is dat hetgeen waarvan de piramiden het symbool zijn, altijd moet worden bestreden. De macht van de ene mens over allen mag geen voortgang hebben. De mens is vrij geboren en alleen in vrijheid kan hij voldoen aan de opdracht waartoe de mens geschapen is: G'ds medewerker te zijn aan Zijn Schepping.

Andere benamingen: feest der ongezuurde broden, feest der bevrijding. Ook is Pesach, evenals het Wekenfeest en na de zomer het Loofhuttenfeest, een oogstfeest: op de tweede dag moesten de eerstelingen van de gerstooft voor G'd worden gebracht en geofferd (Leviticus 23).

Poeriem het feest waarop wordt herdacht dat een poging om het joodse volk uit te roeien, mislukte. De geschiedenis is uitvoerig beschreven in het boek Esther. Het feest begint een dag tevoren in volle ernst en met bezinning: men vast – want dat deed Esther ook op het meest belangrijke moment – brengt geschenken rond en bakt Hamansoren. De kinderen nemen ratels mee naar de synagogedienst want elke keer wanneer de naam van de antisimiet Haman uit het verhaal klinkt, maken zij daarmee lawaai om hun bestaan te beklemtonen en als hoon. De volgende dag viert men het feest uitbundig. Andere naam is: Lotenfeest (want Haman wierp het lot om de datum van uitroeiing vast te stellen).

Rosj Hasjana joods Nieuwjaar. Op Nieuwjaar 'plaatst de jood zich voor G'ds aangezicht om Hem te belijden dat hij tekortschiet en bereid is zich daarover te bezinnen op deze en de komende dagen'. Deze dag heeft vier namen: Rosj hasjaná ('hoofd van het jaar'); Jom hadien ('dag van het oordeel'); Jom hazikka-ron ('dag van de herinnering') en Jom Teroea ('dag van het blazen op de ramshoorn').

Op de twee dagen van het feest is de liturgie geheel ingesteld op boete en inkeer. De mens maakt de balans op van de voorbije tijd – vandaar de naam 'dag van de herinnering'. In de synagoge (waar de ramshoorn wordt geblazen) zijn de gebeden en zegenspreuken vervuld van diep berouw. En zoals dat verder alleen op Grote Verzoendag gebeurt: men werpt zich uit eerbied en zondebesef ter aarde. Sommigen brengen ook de nacht door in de synagoge, want de

mens heeft, zo is de gedachte, aan één dag te weinig om zijn zonde te belijden en zich zijn tekortkomingen te realiseren; hij kan in de stilte van de nacht tot zichzelf komen. Er is enerzijds de treurig stemmende conclusie een zondig mens te zijn, anderzijds verheugt men in de gebeden zich erover tot het uitverkoren volk te behoren: "Wij zijn het die Uw woord dragen, Gij zijt het die ons Uw woord dragen laat".

De traditie verhaalt dat alle mensen door G'd in een boek worden geschreven. Op Grote Verzoendag wordt beslist wie daarin vermeld blijven en wie daaruit wordt verwijderd. Tijdens de tien Ontzagwekkende dagen (van Nieuwjaar tot aan Grote Verzoendag) kan de mens beïnvloeden wat er zal gebeuren: in het boek vermeld blijven of eruit verwijderd worden. Men wenst elkaar gewoonlijk toe: 'Lesjana tova tikkatev!', dat je mag worden ingeschreven voor een goed jaar!

Joods Nieuwjaar moge dan betekenen het beleven van twee dagen van inkeer, het is tegelijkertijd een feest, thuis en in de synagoge. Thuis doopt men een appel in honing en spreekt de wens uit dat het nieuwe jaar zoet mag zijn; bittere etenswaren worden in ieder geval vermeden.

Seder naam van plechtigheid op twee avonden van Pesach gehouden; bestaat uit een vijftiental onderdelen elk met een eigen naam.

Sederavond de bijeenkomst op de eerste twee dagen van Pesach, wanneer men dankbaar herdenkt hoe door ingrijpen van G'd de uittocht kon plaatsvinden. Op de feestelijk gedekte tafel staat de sederschotel waarop ingrediënten liggen die herinneren aan de Uittocht. Een ei, teken van leven; 'charoset': een mengsel van vruchten en wijn waarvan de grijze kleur herinnert aan de mortel waarmee de Israëlieten als slaven werkten om de steden Pitom en Raamses te bouwen. Er ligt een gebraden beentje zonder vlees, dat het paaslam symboliseert, en bitterkruid (mierikwortel o.i.d.), waarvan de bittere smaak verwijst naar het leven in Egypte, dat bitter was geworden. Zout doet denken aan de vergoten tranen. Er liggen matses op de tafel, want bij de Uittocht was er geen gelegenheid het brood te doen rijzen. Men drinkt vier bekertjes ('arba kosot') wijn met het oog op de vier verschillende woorden waarmee de bevrijding uit Egypte is aangekondigd en gerealiseerd: 'Ik zal uitvoeren, Ik zal redden, Ik zal verlossen, Ik zal nemen (Ex. 6:6 en 7). Er staat een stoel en een beker wijn gereed voor de profeet Elia. Want geprofeteerd is dat Elia zal komen om de komst van de Messias aan te kondigen (Mal. 3:23); en wie zal zeggen dat dit niet op een Sederavond het geval zal zijn als zovele joden over de hele wereld bijeen zijn? Behalve tot gedachtenis zijn alle ingrediënten en handelingen ook erop gericht dat de aanwezige kinderen vragen stellen omtrent het waarom en waartoe, opdat de oudeuren gelegenheid krijgen te vertellen over de Uittocht, zoals het hun geboden is te doen (Ex. 10:2). Het boekje met het verhaal van de Uittocht, waaruit zal worden voorgelezen draagt de naam Haggada (vertelling). De gewoonte op deze avond bijeen te zijn dateert al van voor de gewone jaartelling, zodat van deze boekjes kostbare oude exemplaren bestaan. Gezegd kan worden dat de hele

avond het feit in herinnering wordt geroepen dat G'd zelf en niemand anders het volk van Israël uit Egypte heeft geleid en dat dit de grond is van Israël's bestaan als volk.

Sjoel jiddisch: synagoge.

Sjabbat de rustdag die is ingesteld door G'd, want ook Hij rustte op de zevende dag van zijn scheppende arbeid. Bovendien is bevolen dat op deze dag heilige samenkomsten zullen plaatsvinden (zie Lev. 23:3). De christenen, die aanvankelijk de joodse sjabbat hielden, veranderden in het jaar 325 deze rustdag in de rustdag op de eerste dag van de week, de dag van de opstanding van Jezus van Nazareth.

Sjabbatkaarsen de twee kaarsen die op vrijdagavond in het joodse gezin op tafel staan ter begroeting van de sjabbat. Het aansteken ervan is een eeuwenoud voorschrift, zo oud zelfs dat er in de Talmoed geen oorsprong wordt vermeld; alleen het materiaal waarmee moet worden aangestoken is in discussie. Het aansteken kan zowel door de man als de vrouw gebeuren maar wordt meestal door de vrouw gedaan, omdat zij ook de voorbereidingen voor de sjabbat verricht. Men steekt twee lichten aan, bedekt de ogen met de handen, spreidt daarna de handen uit over de lichten en zegt: "Geprezen U, Eeuwige, onze G'd, Koning van de wereld, die ons door Zijn geboden een bijzondere taak heeft opgelegd en ons het aansteken van het Sjabbatslicht heeft opgedragen".

Synagoge grieks: 'bijeenkomst'. Het gebouw waar de kehilla (gemeente) bijeen komt, tegelijk gebedshuis en leerhuis. Men bidt en men 'lernt' er, d.w.z. is bezig met Tenach (Hebreeuwse bijbel, het Oude Testament) en geleerde boeken in studie en discussie. Het 'lernen' gebeurt nu gewoonlijk niet in dezelfde ruimte als de synagogedienst. In het jiddische woord 'sjoel' voor synagoge komt vooral het leer-aspect naar voren; het komt van 'Schule', 'school'.

Enkele Bronnen

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN

Gemeentearchief Amsterdam.

Gemeentelijke dienst voor het bevolkingsregister. Amsterdam.

Archief van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (afgekort: RIOD).
Amsterdam.

Gemeentearchief Urk. Rijksarchief, Lelystad.

Archief van het Deputaatschap Kerk en Israël (vroeger: Deputaatschap voor de
Zending onder de Joden). Archief van de Gereformeerde Kerken in
Nederland, Leusden.

Archief van de Gereformeerde kerk te Urk.

Bevolkingsregister Urk.

Archief van het Deputaatschap Kerk en Israël (vroeger: Deputaatschap voor de
Zending onder de Joden). Rijksarchief, Utrecht.

Archief van het Deputaatschap voor de Correspondentie met de Hoge
Overheid. Rijksarchief, Utrecht.

Archief van het Herinneringscentrum Westerbork.

Bevolkingsregister Woerden.

GERAADPLEEGDE PUBLICATIES

T. van Eerde-Snoek, *In toe worden ze vor oenze ogen wegevoerd!*, "Het
Urkerland", Urk, 7 mei 1991.

J. ten Napel, *Brief uit Gouda*. De Kleine Courant in: "Het Urkerland", Urk, 3
mei 1991.

Jelle van Slooten, *Het leven en sterven van Japien de Joode en zijn gezin*, "Het
Urkerland", 4 mei 1992.

Jelle van Slooten, *Japien de Joode. Een vervolg*, "Het Urkerland" 9 februari
1993.

Oprechte Urker, *"Een belangrijke aanwinst"*, 4 mei 1940.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

M. Drayer, *Dominee Eliëzer Kropveld – Kerk en Israël*, Kampen, 1988 (= *Verkenning en bezinning*, 22e jaargang, nr. 2).

Th. Delleman (red.), *Opdat wij niet vergeten. De bijdrage van de
Gereformeerde Kerken, van haar voorgangers en leden, in het verzet tegen
het nationaal-socialisme en de Duitse tyrannie*, Kampen, 1949.

Martin Gilbert, *De laatste reis. De vernietiging van de Joden in Nazi-
Duitsland*, Utrecht/Antwerpen, 1980.

Abel J. Herzberg, *Kroniek der Jodenvervolging*, Arnhem/Amsterdam, 1950.

- G.C. Hovingh, *Einer Christlichen Kofession Angehörig*, niet gepubliceerd, 1991.
- G.C. Hovingh, "Een stukje van een oor uit de muil van den leeuw...", in: J. van Gelderen en H. Langeveld, *Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme na 1800*. Kampen, 1995, 16-46.
- D. Houwaart, *Westerbork, Het begon in 1933 ...*, Den Haag, 1983.
- Joods Historisch Museum Amsterdam, *Documenten van de Jodenvervolging in Nederland*, Amsterdam, 1979.
- L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, 15 dln. (wetenschappelijke editie), Den Haag, 1969-1991.
- L. de Jong, *Drie voordrachten aan de Harvard Universiteit*, 's- Gravenhage, 1989.
- Philip Mechanicus, *In dépôt – Dagboek uit Westerbork*, Amsterdam, 1964.
- J. Presser, *Ondergang – De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945*, 2 dln., 's-Gravenhage, 1965.
- Johan M. Snoek, *The Grey Book – A Collection of Protests against Anti-Semitism and the Persecution of Jews Issued by Non-Roman Catholic Churches and Church Leaders During Hitler's Rule*, Assen, 1969.
- Johan M. Snoek, *De Nederlandse Kerken en de Joden 1940-1945*, Kampen, 1990.
- Lize Stilma (eindredactie), *Woordenlijst van het Jodendom*, Nijkerk, 1988.
- S.P. Tabaksblatt, *Bladen uit mijn levensboek*, Kampen, 1980 (= Verkenning en bezinning, 13e jaargang, nr. 4).
- S. de Wolff, *Geschiedenis der Joden in Nederland*, Amsterdam, 1946.

Stamboom

David Salomon Kropveld
(1864-1917)

x

Grietje Gans
(1870-1943)

≥

Israël Samuël Kropveld
(1892-1943)

x

Hendrika de la Penha
(1895-1943)

≥

David Hartog
(1915-1941)

Hartog
(1917-1917)

Margaretha
(1919-1942)

Lea
(1924-1943)

Samuël
(1927-1928)

x

Sipora Segal
(1913-1943)

x

Gideon de Hond
(1914-1942)

≥

Israël Samuël (1935-1943)

Abraham (1936-1943)

Leentje (1937-1943)

Samuël Marcus (1940-1943)

Marcus (1941-1943)

GEMEENTELIJKE DIENST VOOR HET BEVOLKINGSREGISTER

Huisingsrecht: 531/537, 1017 BV Amsterdam
telefoon 020/561.9311
postbus 19810, 1000 GV Amsterdam

aan

Met ingang van 3 oktober 1988 zijn de loketten
van het Bevolkingsregister (m.u.v. Paspoorten)
gevestigd aan:

Amstel 1 (nieuw stadhuis)

nummer

andere informatie

uw referentie

bijlagen

af

uw br. d.d. 9-4-91

onderwerp

datum
15 mei 1991.

Staat van Inlichtingen.

- Kropveld, Israel Samuel, geboren 5 januari 1892 te Woerden, - -
overleden 9 april 1943 te Sobibor, - -
is gehuwd 12 mei 1915 te Amsterdam met: - -
de la Penha, Hendrika, geboren 10 januari 1895 te Amsterdam, - -
overleden 9 april 1943 te Sobibor. - -
Van hen zijn alhier 5 kinderen bekend nl.: - -
1 Kropveld, David Hartog, geboren 26 november 1915 te Amsterdam, -
overleden 12 september 1941 te Mauthausen, - -
gehuwd 27 februari 1935 te Amsterdam met: - -
Segal, Sipora, geboren 6 oktober 1913 te Amsterdam, - -
overleden 16 april 1943 te Sobibor. - -
Van hen zijn alhier 5 kinderen bekend nl.: - -
1a Kropveld, Israel Samuel, geboren 25 mei 1935 te Amsterdam, - -
overleden 16 april 1943 te Sobibor. - -
1b Kropveld, Abraham, geboren 5 september 1936 te Amsterdam, - -
overleden 16 april 1943 te Sobibor. - -
1c Kropveld, Leentje, geboren 25 november 1937 te Amsterdam, - -
overleden 16 april 1943 te Sobibor. - -
1d Kropveld, Samuel Marcus, geboren 5 augustus 1940 te Amsterdam, -
overleden 16 april 1943 te Sobibor. - -
1e Kropveld, Marcus, geboren 17 september 1941 te Amsterdam, - -
overleden 16 april 1943 te Sobibor. - -
2 Kropveld, Hartog, geboren 16 maart 1917 te Amsterdam, - -
overleden 28 maart 1917 te Amsterdam. - -
3 Kropveld, Margaretha, geboren 23 oktober 1919 te - -
Amsterdam, - -
overleden 30 september 1942 te Oswiecim, - -
gehuwd 20 juli 1942 te Amsterdam met: - -
de Hond, Gideon, geboren 23 december 1914 te Amsterdam, - -
overleden 30 september 1942 te Oswiecim. - -
Van hen zijn alhier geen kinderen bekend. - -
4 Kropveld, Lea, geboren 21 maart 1924 te Amsterdam, - -
overleden 9 april 1943 te Sobibor. - -
5 Kropveld, Samuel, geboren 5 januari 1927 te Amsterdam, - -
overleden 7 februari 1928 te Amsterdam. - -

Leges f 28,00

BIJLAGE

verzoekt hij beantwoording datum en nummer van deze brief te verschaffen

Lijst bevolkingsregister Amsterdam.

Verantwoording van foto's en illustraties

Onderstaande personen en instanties zijn zo bereidwillig geweest illustratiemateriaal voor deze uitgave ter beschikking te stellen.

1. Stamkaart van Japien. 'Met potlood'. Bevolkingsregister Urk.....	10
2. David Salomon Kropveld en Grietje Gans. Foto's: fam. Kropveld.	14
3. Geboorteacte van Japien. Bevolkingsregister Woerden.	15
4. Behalve Aaltje en Keetje kwamen alle zuster van Japien om. Voor de namen zie eindnoot 12. Foto's: fam. Kropveld.	16
5. Japien, zonder pet. Foto: mw. D. van Veen-van Slooten.	20
6. Aan de kar gekocht. Schaal: mw. J. Ruiten-Brouwer. Foto: Studio 'Ellenef'	22
7. Japien en Heintje. Foto: fam. Kropveld.	24
8. Wijk 8 - 30. Foto: J. van Slooten.	25
9. Lea. Foto: mw. D. van Veen-van Slooten.....	27
10. Oprechte Urker. 4 mei 1940.	28
11. Heintje temidden van burens in Wijk 8. Foto: Marinus Hartman. ...	30
12. 2e exemplaar legitimatiebewijs Lea. Dhr. L. Gerssen.	31
13. Tegen de muur van het Tip Top Theater in de Jodenbreestraat. Foto: Rijksinstituutvoor Oorlogsdocumentatie.	33
14. De deportatieroutes vanuit Nederland naar het Oosten.....	34
15. Lea en Willy. Foto: mw. W. Koffeman-Hoefnagel.....	35
16. Van Lea voor Willy Hoefnagel. Idem.....	36
17. Eenige inlichtingen. No.525, Gemeentearchief Urk.	38

18. De Korte Keizerstraat. Foto: Historisch-topografische Atlas van het Gemeentearchief van Amsterdam.....	44
19. Greta. Foto: mw. W. Koffeman-Hoefnagel.	45
20. 2e aanvullende lijst. Archief van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Leusden.	47
21. Nr.: 45, 46 en 47. Idem.....	48
22. Dan klim ik wel door het raam. Lea, 21 november 1942. Foto: mw. M. Kroon.....	52
23. Vrijheid herkrijgen niet mogelijk. Brief 28 maart 1943. Archief van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Leusden.....	54
24. Brief 14 april 1943. Idem.	56
25. Am 6 april 1943. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.	58
26. Bord aan de trein. Foto: State Museum Auschwitz-Birkenau..... “WESTERBORK - AUSCHWITZ AUSCHWITZ - WESTERBORK KEINE WAGEN ABHANGEN ZUG MUSS GESCHLOSSEN NACH WESTERBORK ZURÜCK”.	59
27. As van meer dan 250.000 mensen te Sobibor. Foto: H.K. van Slooten.....	59
28. Abgereist. Archief van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork.	60
29. Mei 1994, Keetje legt bloemen. Foto: “Het Urkerland”.....	62
30. Brief Rabbijn J.S. Jacobs.....	63
31. Lijst Bevolkingsregister Amsterdam.	77

Speciale dank gaat uit naar Foto Studio ‘Ellenef’. Fotografie Luuk Schudde/Hans Lamse.

Eerder verscheen bij de Stichting "Urker Uitgaven", ter gelegenheid van het 121/2 jarig bestaan van deze stichting, de jubileumuitgave "De gedoemde Binnensee" door Cornelis Karel Elout en Martin Monnickendam. Elout was tot 1936 de hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad. In 1931, een jaar voor de afsluiting van de Zuiderzee, schreef hij zijn twee bekendste artikelen-series. De eerste, "In Kleuren en Kleeren", ging over de Nederlandse Klederdrachten. De andere reeks kreeg als titel "De gedoemde Binnensee". Deze artikelen werden in 1993 gebundeld en uitgegeven.

De bundel bevat het verslag van een tocht langs oude dorpen en steden bij de afsluiting van het Zuiderzeetijdperk.

De illustraties, 12 in kleur en 34 in zwart/wit, werden verzorgd door Martin Monnickendam (1874-1943).

Martin Monnickendam was een zoon van Nathan Meijer Monnickendam en Roosje Rippe en van joodse afkomst. Van 1891 tot 1893 bezocht Martin de Rijksacademie der Beeldende Kunsten en hij was ondermeer leerling van August Allebé en Carl Dake. Hij woonde en werkte in Parijs en Nederland. Op 9 augustus 1906 trouwde hij met Alise Mouzin. Uit het huwelijk werden twee dochters geboren: Monarosa (Roos) en Ruth. Op zijn zestigste verjaardag werd Monnickendam benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau.

Op 4 januari 1943 is hij overleden.

"De gedoemde Binnensee" is een gebonden uitgave en telt 80 pagina's, formaat 27x20,5 cm, jubileumprijs f 25,=. ISBN-nummer 90-71521-11-7. Besteladres: Stichting Urker Uitgaven p/a mevr. A. Scheffer-Hakvoort, Singel 8, 8321 GT, Urk, tel: 05266-3420 of via de boekhandel.